

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

ПЛАХТА ІННА ВАЛЕРІЇВНА

**СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ
ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ**

Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота. Соціальна педагогіка»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
КОЛОСОК АНДРІЙ МИРОСЛАВОВИЧ,
кандидат економічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол № 6
засідання кафедри соціальної роботи
та педагогіки вищої школи від 12.11.2025 р.
Завідувач кафедри
проф. Чернета С.Ю. _____

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Плахта І.В. Соціальна адаптація учасників бойових дій та членів їх сімей: робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти: 231 / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2025. 60 с.

Метою магістерської роботи є визначення теоретичних засад соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення її ефективності. Розглянуто сутність, функції, принципи, правове забезпечення, зарубіжний досвід соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей, досліджено стан соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Україні, проаналізовано соціальну адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді, розроблено рекомендації щодо вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей.

Ключові слова: соціальна адаптація, учасники бойових дій, соціальна робота.

SUMMARY

Plakhta I.V. Social adaptation of combatants and their family members: thesis for the second (master's) level of higher education: 231 / Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2025. 60 p.

The purpose of the master's thesis is to determine the theoretical foundations of social adaptation of combatants and their family members and develop practical recommendations to improve its effectiveness. The essence, functions, principles, legal support, foreign experience of social adaptation of combatants and their family members are considered, the state of social adaptation of combatants and their family members in Ukraine is investigated, the social adaptation of combatants and their family members in the Lutsk urban territorial community is analyzed, recommendations are developed to improve social adaptation of combatants and their family members.

Keywords: social adaptation, combatants, social work.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	6
1.1. Сутність, функції та принципи соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей.....	6
1.2. Правове забезпечення соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей.....	13
1.3. Зарубіжний досвід соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей.....	22
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	32
2.1. Стан соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Україні.....	32
2.2. Особливості соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді.....	39
2.3. Рекомендації щодо вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей.....	45
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Соціальна адаптація учасників бойових дій та членів їхніх сімей є одним із ключових завдань сучасної соціальної політики України. Учасники бойових дій стикаються з комплексом викликів, які стосуються не лише фізичного та психологічного здоров'я, а й інтеграції в нові соціальні умови, відновлення трудового потенціалу, налагодження міжособистісних зв'язків, а також забезпечення матеріального добробуту. Цей процес охоплює як індивідуальний рівень адаптації, так і колективні механізми підтримки, що реалізуються через державні інституції та громадські організації.

Актуальність дослідження проблеми соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їхніх сімей зумовлена тим, що в умовах триваючих воєнних дій в Україні зростає кількість осіб, які потребують комплексної підтримки та допомоги. Недостатня увага до цього питання може призвести до поглиблення соціальної ізоляції, зростання рівня безробіття, поширення психологічних розладів і, як наслідок, до дестабілізації суспільних відносин. Саме тому пошук ефективних шляхів і механізмів адаптації має не лише гуманітарне, а й стратегічне значення для забезпечення стійкості держави та збереження соціальної єдності.

Проблеми соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей досліджували: Алещенко В.І.[1], Дуля А.В.[4], Колосок А.М.[12], Куркова К.М.[13], Леженко С.О.[14], Мальований М.І.[16], Пшик-Ковальська О.О.[32], Цимбалюк І.О.[33], Якимець В.М.[34] тощо...

Проте, вищезазначені науковці досліджували соціальну адаптацію учасників бойових дій та членів їх сімей в контексті соціальної роботи, не приділяючи необхідної уваги комплексності даної проблеми та ефективним шляхам її вирішення. Тому дана проблематика залишається актуальною та потребує подальших досліджень.

Мета дослідження полягає у визначенні теоретичних засад соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей та розробленні практичних рекомендацій щодо підвищення її ефективності.

Завдання дослідження:

- розкрити сутність, функції та принципи соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей;
- дослідити правове забезпечення соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей;
- вивчити зарубіжний досвід соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей;
- проаналізувати стан соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Україні;
- дослідити особливості соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді;
- розробити шляхи підвищення ефективності соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей.

Об'єкт дослідження – соціальна адаптація учасників бойових дій та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей.

Практичне значення дослідження полягає в розробці рекомендації щодо вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей. Апробація результатів дослідження здійснювалась у процесі засідань кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, публікації наукових тез: Плахта І.В. Соціальна адаптація учасників бойових дій та членів їх сімей. *«Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення: Матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів»*. Волинський національний університет імені Лесі Українки, 14 травня 2025 р., Луцьк, 2025. С. 132-134 [18].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

1.1. Сутність, функції та принципи соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей

Соціальна адаптація в сучасній гуманітаристиці розглядається і як процес, і як результат активного пристосування індивіда чи групи до вимог нових або змінених соціальних умов, норм і очікувань. Це базове, надгалузеве поняття, яке має власний словниково-енциклопедичний статус у вітчизняній науці й виступає відправною точкою для аналізу адаптації учасників бойових дій та їхніх родин після повернення до мирного життя.

У випадку з учасниками бойових дій адаптація відбувається на тлі пережитих травматичних подій і різкої зміни ролей (боєць-громадянин, командир-батько/партнер, військова спільнота-громада). Тому поруч із загальносоціологічним визначенням застосовують міждисциплінарні складові: психологічні (розлади, пов'язані зі стресом і травмою), соціально-трудова (супровід, кейс-менеджмент, інтеграція послуг), правові й адміністративні (державні стандарти/послуги). На рівні державної політики України адаптація включає медичну, професійну та соціальну складові, зокрема з акцентом на попередженні насильства та вразливості жінок-ветеранок, що підкреслює комплексність проблеми.

Клінічний аспект адаптації учасників бойових дій та їхніх родин невіддільний від діагностичних категорій МКХ-11 (ICD-11). Всесвітня організація охорони здоров'я виокремлює посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) як розлад із кластерами симптомів повторного переживання, уникання й гіперзбудження; водночас у МКХ-11 введено окрему нозологію «комплексний ПТСР», що додає порушення регуляції афекту, негативну самоконцепцію та стійкі міжособистісні труднощі. Це має безпосереднє значення для соціальної адаптації, адже визначає обсяг потреб у підтримці, тривалість і фокус втручань [38].

З огляду на це, клінічне розмежування між ПТСР та комплексним ПТСР дає змогу більш цілеспрямовано планувати реабілітаційні та соціальні заходи: якщо при класичному ПТСР акцент робиться на подоланні гострих симптомів, то у випадку комплексного ПТСР необхідним стає довготривалий підхід, що включає роботу з самооцінкою, формуванням довіри та відновленням соціальних навичок у міжособистісній взаємодії.

Сімейний аспект адаптації є ключовим. Дослідження Національного центру з питань ПТСР (США) підкреслюють взаємозв'язок: симптоми ветерана впливають на якість стосунків, а стан сімейної системи - на перебіг розладу й траєкторію відновлення. Практичні рекомендації включають індивідуальні та парні/сімейні підходи, що сприяють підвищенню «сімейної резильєнтності»[45].

Важливим чинником у цьому контексті є підтримка соціальних служб та програм, спрямованих на збереження і зміцнення сімейних зв'язків: від психологічного консультування та груп взаємодопомоги до освітніх тренінгів для подружніх пар і дітей ветеранів. Такі ініціативи допомагають не лише знизити рівень стресу, а й формують ефективні моделі комунікації та взаємопідтримки, що у довгостроковій перспективі підвищує якість життя всієї родини.

Український академічний дискурс висвітлює адаптацію УБД як багатофакторний процес із психологічними, соціально-економічними та організаційними складовими. Сучасні праці аналізують виклики переходу до цивільного життя, роль закладів соціальної адаптації, компетенції фахівців супроводу, а також інструменти адаптації військовослужбовців в умовах війни (менторство, групові програми, спортивні/громадські простори, кар'єрні сервіси, тощо...).

Окремий пласт становить понятійне розмежування «соціальної адаптації», «реадаптації» та «реінтеграції». У фахових джерелах «соціальна адаптація» описує як сам процес пристосування, так і його результат; «реадаптація» — повторну/повернену адаптацію до мирних умов; «реінтеграція» — ширше суспільне «умонтування» людини/сім'ї у спільноту через участь у праці, освіті, громадських зв'язках. Для ветеранів і родин ці поняття перетинаються, але мають

різні логіки інтервенцій (від індивідуальної терапії до місцевих політик і сервіс-дизайну).

Зокрема, Леженко С.О. і Майстренко К.М. розуміють «соціальну адаптацію військовослужбовців як інтегративний процес, спрямований на відновлення їхньої самосвідомості, здатності до критичного мислення, налагодження продуктивних зв'язків та соціальних відносин у нових умовах. Метою цього процесу є гармонізація внутрішнього стану особи із зовнішніми соціальними вимогами, відновлення почуття стабільності та безпеки» [14, с. 45].

Варто підкреслити, що процес соціальної адаптації військовослужбовців включає не лише індивідуальний рівень трансформацій, але й значною мірою залежить від соціального середовища, підтримки держави, громадських інституцій та сім'ї. Саме поєднання особистісних зусиль та зовнішніх ресурсів дозволяє досягти повноцінної інтеграції колишніх військових у мирне життя, зменшити ризики маргіналізації та психологічної ізоляції.

Пшик-Ковальська О.О., Замушко І.В. та Перун В.І. відмітили, що «адаптація ветеранів до цивільного життя є багатовимірним процесом, що охоплює фізичні, психологічні та соціальні аспекти. Її успішність залежить від узгоджених дій держави, роботодавців та громадських організацій. Людиноцентричний підхід у роботі з ветеранами – ключовий фактор сучасного управління, що демонструє соціальну відповідальність організацій»[32].

Погоджуємось з авторами, оскільки успішна адаптація учасників бойових дій є одним із найважливіших індикаторів ефективності державної політики у сфері соціального захисту. Вона визначає рівень соціальної стабільності, довіри до влади та здатності суспільства інтегрувати людей, які пройшли крізь військові виклики. Саме тому узгоджена робота держави, бізнесу й громадянського суспільства, заснована на людиноцентричному підході, має стати основою для формування стійкої та інклюзивної моделі соціальної адаптації.

Куркова К.М. та Луценко-Миськів Л.І. зазначили, що «ключем до успіху є не тільки створення необхідних програм та ініціатив, але й забезпечення їх доступності та адаптованості до індивідуальних потреб кожного ветерана.

Врахування унікального досвіду та особистісних особливостей ветеранів допоможе розробити більш цілеспрямовані та ефективні програми. Особлива увага до соціальної підтримки та розуміння ветеранів з боку суспільства, а також поліпшення правових рамок, що захищають їх права та інтереси, створять міцний фундамент для їх успішної соціальної адаптації»[13, с. 314].

На нашу думку, інтеграція цих підходів дозволяє сформувати цілісну модель соціальної адаптації, у центрі якої перебуває особистість учасника бойових дій. Саме поєднання інституційної підтримки та врахування унікального життєвого досвіду кожного ветерана створює основу для стабільної, ефективної та гуманної системи соціального захисту, що здатна забезпечити не лише відновлення, але й розвиток та самореалізацію колишніх військовослужбовців у цивільному житті.

Алещенко В.І. підтримує та вказує, що «процес соціально-психологічної адаптації військовослужбовців до цивільного життя – важлива державна справа і вимагає індивідуального підходу до кожного військовослужбовця – учасника бойових дій. Лише спільні дії держави та громадянського суспільства спроможні вирішити цю проблему» [1, с. 13].

Провівши аналіз наявних наукових, правових та інформаційних джерел ми можемо стверджувати, що соціальна адаптація учасників бойових дій та членів їх сімей – це комплексний процес пристосування військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин до умов мирного життя, нових соціальних, економічних, психологічних та правових реалій після завершення безпосередньої участі у воєнних діях. Вона охоплює відновлення та налагодження соціальних зв'язків, повернення до професійної діяльності чи здобуття нової спеціальності, інтеграцію у громадське життя, психологічну реабілітацію, а також забезпечення належного рівня соціального та правового захисту.

Отже, у вузькому значенні соціальна адаптація – це відновлення здатності учасників бойових дій та їх сімей ефективно функціонувати у суспільстві, долати наслідки стресу та травматичного досвіду війни. У широкому – це цілеспрямована діяльність держави, місцевих громад та громадських організацій, спрямована на

створення сприятливих умов для повноцінного життя, розвитку та самореалізації ветеранів і їхніх родин.

Одним із важливих завдань соціальної адаптації є виконання її функцій, які забезпечують відновлення та розвиток життєдіяльності УБД та їхніх родин. Насамперед виділяють психологічну функцію, що полягає у відновленні внутрішньої рівноваги особистості, подоланні посттравматичних стресових розладів і формуванні здатності до життя в мирних умовах. Соціально-економічна функція проявляється у забезпеченні гідних умов праці, відновленні або здобутті професійних навичок, підтримці підприємницьких ініціатив та доступі до соціальних послуг. Правова функція соціальної адаптації спрямована на захист прав і законних інтересів ветеранів та членів їхніх сімей, надання їм можливості користуватися передбаченими законодавством пільгами. Комунікативна функція полягає у сприянні відновленню соціальних зв'язків, включенню до громадського життя, подоланні соціальної ізоляції (рис. 1.1.).

Не менш значущою є інтеграційна функція, яка спрямована на гармонійне поєднання ветеранів у суспільстві через залучення їх до культурних, освітніх та спортивних заходів. Важливою залишається і реабілітаційна функція, яка передбачає комплекс медичних та психологічних заходів із відновлення фізичного та психічного стану. Також варто відзначити виховну функцію, яка стосується формування у суспільстві толерантного ставлення до ветеранів, зменшення стигматизації та поширення знань про їхні потреби.

Соціальна адаптація базується на низці принципів, що визначають її ефективність. Одним з головних є принцип гуманізму, який передбачає повагу до людської гідності, визнання особистості ветерана та його родини головною цінністю. Принцип індивідуалізації полягає у врахуванні унікального життєвого досвіду, потреб і можливостей кожного учасника бойових дій. Принцип комплексності означає поєднання правової, соціальної, психологічної, медичної та економічної підтримки, що забезпечує цілісність адаптаційного процесу.

Важливим є принцип партнерства та міжсекторальної взаємодії, що ґрунтується на співпраці державних органів, місцевого самоврядування,

громадських організацій та міжнародних структур у наданні допомоги. Принцип доступності передбачає створення рівних умов для всіх ветеранів та їхніх сімей незалежно від місця проживання, соціального статусу чи рівня матеріального забезпечення. Не менш важливим є принцип добровільності, коли учасник бойових дій самостійно визначає свою готовність та спосіб проходження адаптаційних заходів.

Деякі науковці акцентують увагу на принципі безперервності, згідно з яким адаптаційні заходи повинні здійснюватися не лише одразу після повернення військових із фронту, а й упродовж усього їхнього життя, оскільки наслідки бойових дій можуть проявлятися відтерміновано. Також застосовується принцип інтеграції із суспільством, який наголошує на необхідності створення умов для повноцінної участі ветеранів у соціально-економічному житті країни, що сприяє зміцненню соціальної єдності.

Застосування функцій та принципів соціальної адаптації на практиці дозволяє знизити ризики соціальної дезадаптації ветеранів та їхніх родин, сприяє відновленню їхніх життєвих ресурсів, підвищує рівень довіри до держави та соціальних інститутів. Крім того, ефективна адаптація учасників бойових дій має стратегічне значення для суспільства в цілому, оскільки сприяє збереженню людського потенціалу, зменшенню соціальної напруги та розвитку громадянського суспільства.

Отже, соціальна адаптація учасників бойових дій та членів їхніх сімей виконує багатофункціональну роль, забезпечуючи психологічну, соціальну, правову та економічну підтримку. Вона реалізується на основі принципів гуманізму, індивідуалізації, комплексності, доступності та партнерства. Її ефективність залежить від узгодженої роботи державних і недержавних інституцій, а також від готовності суспільства сприймати ветеранів як активних та рівноправних членів соціуму.

Таким чином, значення соціальної адаптації учасників бойових дій для України полягає не лише у благополуччі конкретних родин, а й у відновленні соціального капіталу, зниженні вторинних втрат (безробіття, насильство,

вигорання), підвищенні громадської стійкості та довіри до інститутів. Успіх залежить від узгодження державної, муніципальної й громадської ланок; інтеграції медичних, психологічних і соціальних послуг; системного збору даних і підтримки досліджень, які враховують як індивідуальні, так і сімейно-екологічні траєкторії реінтеграції.

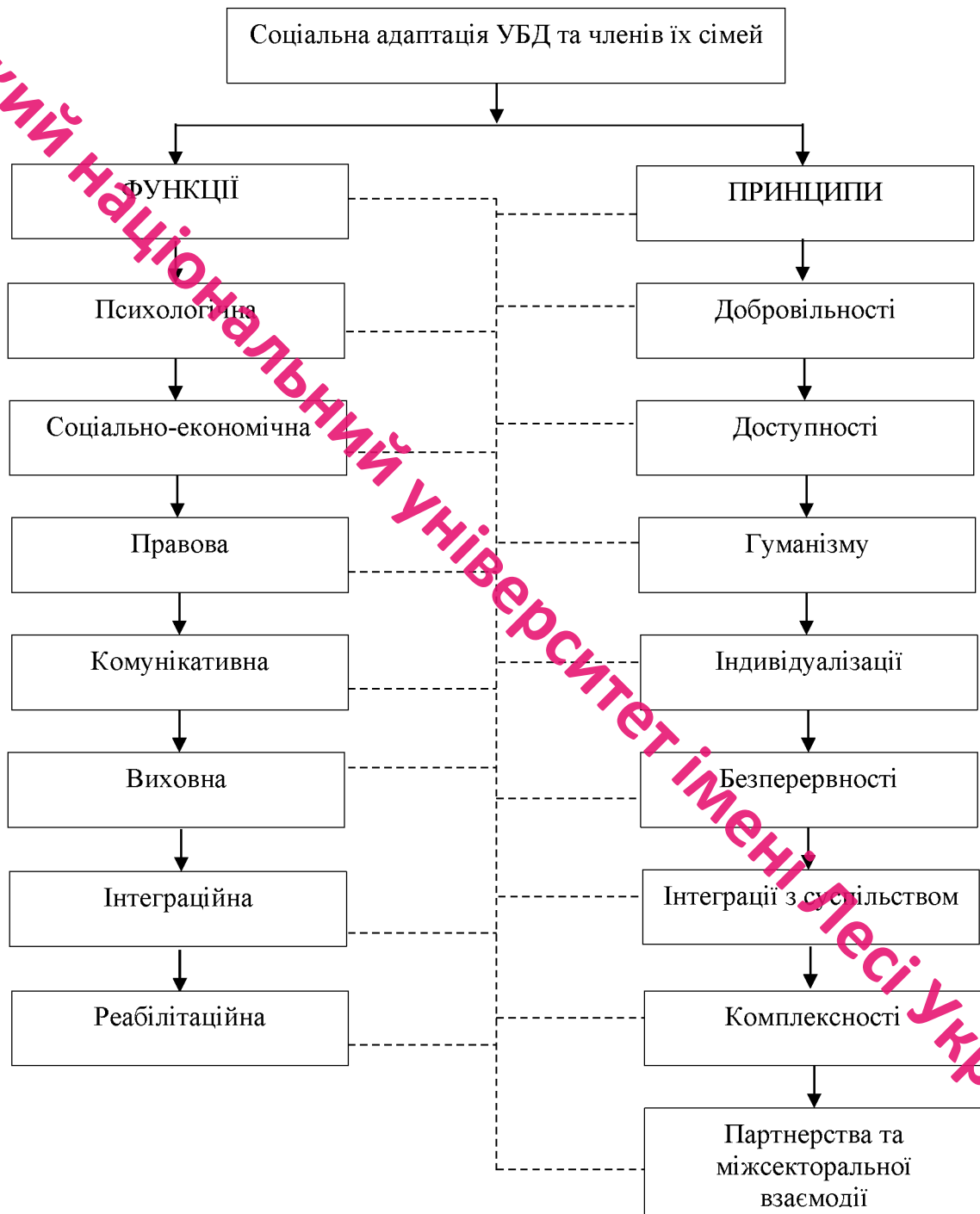

Рис. 1.1 – Функції та принципи соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей

1.2. Правове забезпечення соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей

Соціальна адаптація учасників бойових дій та членів їх сімей є ключовим аспектом соціальної роботи в Україні, особливо в умовах тривалого збройного конфлікту, що значно загострився після повномасштабного вторгнення в 2022 році. Внаслідок цього зросла кількість осіб, які потребують комплексної допомоги для повернення до повноцінного життя в мирному суспільстві. Соціальна адаптація охоплює не лише фізичне та психологічне відновлення, а й вирішення широкого спектра соціально-економічних та правових питань, що виникають у процесі повернення до цивільного життя.

Законодавча база у цій сфері постійно оновлюється та вдосконалюється, враховуючи нові виклики, з якими стикаються ветерани, та зміну потреб соціуму. Держава приймає нові нормативно-правові акти, створює програми підтримки та фінансує проекти, спрямовані на сприяння інтеграції колишніх військовослужбовців і членів їх сімей у громади. Правове забезпечення соціальної адаптації включає систему норм, які регулюють надання медичних послуг, психологічної допомоги, можливості професійного перенавчання, захисту прав і свобод, а також забезпечення житлових, побутових та інших потреб. Усе це спрямовано на створення умов для повноцінного та гідного життя ветеранів у мирний час.

До основних нормативно-правових актів, що регулюють соціальну адаптацію учасників бойових дій та членів їх сімей відносяться Закони України: «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»[30], «Про соціальні послуги»[28], «Про правовий і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей»[26], «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист»[31], «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» [27]. Постанови Кабінету Міністрів України: «Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей»[3], Про затвердження Порядку проведення комплексного

огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України»[24], «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України...»[23], накази Міністерства соціальної політики України: «Про затвердження Типового договору про надання соціальних послуг»[25], накази Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України...» [22] (таблиця 1.1).

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [30] є ключовим нормативно-правовим актом, який визначає правовий статус осіб, що брали участь у війні, та встановлює систему гарантій соціального захисту для них і членів їхніх сімей. Прийнятий 1993 року, цей закон неодноразово оновлювався з урахуванням сучасних викликів, зокрема російсько-української війни. Його основна мета – визнати заслуги ветеранів перед державою, забезпечити належну підтримку та повагу з боку суспільства.

Закон чітко визначає категорії осіб, які належать до ветеранів війни, серед яких: учасники бойових дій, інваліди війни, учасники війни та члени сімей загиблих (померлих) ветеранів. Кожна з цих категорій має окремо встановлений обсяг прав, пільг і гарантій. Закон також регламентує процедуру встановлення статусу ветерана та видачу відповідного посвідчення, що є підставою для отримання соціальних послуг і матеріального забезпечення.

Однією з важливих складових цього закону є система соціальних гарантій. Вона охоплює низку пільг, таких як: безоплатне медичне обслуговування, санаторно-курортне лікування, забезпечення житлом або поліпшення житлових умов, знижки на комунальні послуги, безоплатний проїзд у транспорті, податкові пільги тощо. Закон також передбачає грошові виплати, зокрема щорічну разову допомогу до Дня перемоги, виплати у зв'язку з інвалідністю, встановленою внаслідок війни.

Таблиця 1.1

Правове забезпечення соціальної адаптації учасників бойових дій
та членів їх сімей

Вид документу/ Суб'єкт прийняття	Назва	Дата/ №	Характеристика
Закон України. Верховна Рада України.	«Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»[30].	22.10.1993/ 3551-ХІІ	Визначає правовий статус ветеранів війни, встановлює основні засади їх соціального захисту, забезпечує необхідні умови для їхнього матеріального та соціального забезпечення, а також сприяє утвердженню в суспільстві поваги до їхнього внеску в захист держави.
Закон України. Верховна Рада України.	«Про соціальні послуги»[28].	17.01.2019/ 2671-VIII	Визначено організаційно-правові принципи надання соціальних послуг, їх класифікацію, типологію, механізми фінансування, а також регламентовано порядок надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах.
Закон України. Верховна Рада України.	«Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я»[27].	03.12.2020/ 1053-IX	Встановлює правові, організаційні та економічні основи здійснення реабілітаційних заходів для осіб з обмеженнями у повсякденному функціонуванні здоров'я, з метою досягнення та збереження максимально можливого рівня їх функціональної спроможності в умовах конкретного життєвого середовища.
Закон України. Верховна Рада України.	«Про правовий і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей»[26].	20.12.1991/ 2011-ХІІ	Визначає принципи державної політики у сфері соціального забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей, формує інтегровану систему їх правового й соціального захисту зазначених, створює належні умови в економічному, соціальному та політичному просторах для належного виконання ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, а також регулює правовідносини, що виникають у цій сфері.
Закон України. Верховна Рада України.	«Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний	24.03.1998/ 203/98-ВР	Визначає правовий статус ветеранів військової служби та представників інших силових структур, встановлює засади державної політики у сфері соціального захисту осіб, звільнених з військової служби або служби в правоохоронних органах, а також

	захист»[31].		членів їхніх сімей. Гарантує цим категоріям населення право на достойні умови життя, активну участь у суспільному розвитку, а також суспільне визнання їхнього внеску у зміцнення державності.
Постанова. Кабінет Міністрів України.	«Про затвердження Порядку проведення комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих ветеранів війни, членів сімей загиблих захисників та захисниць України»[24].	10.06.2022/ 663	Визначає механізм, завдання, принципи, етапи комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни.
Постанова. Кабінет Міністрів України.	«Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей»[3].	28.03.2018/ 214	Встановлює механізм та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для забезпечення грошової компенсації особам, які відповідно до чинного законодавства мають право на забезпечення житлом, брали участь у бойових діях на територіях інших держав, а також членам їхніх сімей.
Постанова. Кабінет Міністрів України.	«Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України...»[23]	20.08.2014/ 413	Визначає процедуру присвоєння та скасування статусу учасника бойових дій, а також встановлює перелік документів та форми довідок, що підтверджують відповідний статус.
Наказ. Міністерства соціальної політики	«Про затвердження Типового договору про надання соціальних послуг»[25].	23.12.2020/ 847	Встановлює типову структуру договору про надання соціальних послуг між отримувачем(учасником бойових дій) та надавачем.
Наказ. Міністерства оборони України.	«Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України...»[22].	09.12.2015/ 702	Регламентує організаційні засади проведення психологічної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України та осіб, прирівняних до них за статусом.

Окремий розділ присвячено гарантіям зайнятості та професійної адаптації ветеранів. Передбачено переважне право на працевлаштування, збереження робочого місця за мобілізованими особами, організацію професійного навчання, перепідготовки та створення сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності. Це дозволяє ветеранам повноцінно інтегруватися в економічне життя після завершення служби.

Закон «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [30] є основою державної політики у сфері підтримки захисників України. Його положення мають не лише правовий, а й морально-етичний характер, оскільки формують у суспільстві шанобливе ставлення до людей, які ціною власного здоров'я і життя захищали державу. У сучасних умовах цей закон потребує постійного вдосконалення відповідно до нових викликів війни, потреб ветеранів та вимог часу.

Закон України «Про правовий і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей» [26] є ключовим нормативно-правовим актом, що регламентує правовий статус, гарантії та пільги для осіб, які проходять або проходили військову службу, а також для їхніх родин. Він визначає основні принципи державної політики у сфері військової служби, закріплює права військовослужбовців на належні умови служби, соціальне забезпечення, а також охоплює гарантії для членів сімей загиблих або поранених захисників.

Одним із основних аспектів цього Закону є правовий захист військовослужбовців. Закон гарантує, що під час проходження служби військовослужбовці користуються усіма правами громадян України, окрім обмежень, передбачених законом у зв'язку з особливостями військової служби. Вони мають право на належне забезпечення умов служби, захист честі й гідності, а також захист від протиправного посягання на їхнє життя, здоров'я чи майно.

Закон також передбачає систему соціального захисту, яка охоплює матеріальне забезпечення, медичне обслуговування, житлові права та пенсійне забезпечення військовослужбовців. Встановлено, що держава забезпечує грошове утримання, речове забезпечення, безоплатну медичну допомогу, санаторно-

курортне лікування, а також компенсації у випадку поранення, інвалідності або загибелі.

Особлива увага у Законі приділена правам та гарантіям членів сімей військовослужбовців. Члени сімей військових мають право на пільги у сфері житлового забезпечення, медичного обслуговування, працевлаштування та освіти. У разі загибелі військовослужбовця сім'я отримує одноразову грошову допомогу, пенсію у зв'язку з втратою годувальника, а також користується додатковими соціальними гарантіями.

Окрему увагу приділено питанням соціально-психологічної підтримки як військовослужбовців, так і їхніх родин. Закон створює правову основу для впровадження програм психологічної реабілітації, адаптації до мирного життя після проходження служби, а також підтримки сімей, які втратили годувальника або пережили травматичні події. Такі заходи сприяють формуванню стійкого соціального середовища та зниженню рівня посттравматичних розладів.

Важливою складовою документу є положення щодо гарантій після звільнення з військової служби. Закон закріплює право на працевлаштування, перекваліфікацію, продовження освіти, медичне обслуговування та пенсійне забезпечення. Особи, які звільнені внаслідок поранення або за віком, мають право на додаткову підтримку з боку держави, у тому числі на пільгові умови отримання житла.

Крім того, Закон визначає коло осіб, на яких поширюються його дія, включаючи військовослужбовців Збройних Сил України, Державної прикордонної служби, Національної гвардії, СБУ, а також резервістів і осіб, призваних на військову службу під час мобілізації. Це створює єдину правову основу для захисту всіх категорій захисників держави.

Таким чином, Закон України «Про правовий і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей» [26] є фундаментальним документом, який визначає комплекс державних гарантій і механізмів підтримки військових і їхніх родин, спрямований на зміцнення національної безпеки, підтримку обороноздатності країни та забезпечення соціальної справедливості.

Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України...» [22] є ключовим нормативно-правовим актом, який визначає організаційні та процедурні засади надання психологічної допомоги військовослужбовцям. У контексті триваючої війни та масового залучення особового складу до бойових дій, питання збереження психологічного здоров'я військовослужбовців набуло першочергового значення. Наказ визначає мету, основні завдання та принципи психологічної реабілітації, яка спрямована на відновлення психічного стану, попередження посттравматичних розладів та інтеграцію у мирне життя.

Основною метою наказу є формування системи психологічної допомоги, яка включає етапи первинної психологічної підтримки, кризового втручання, психокорекції та довготривалої реабілітації. Важливою складовою документа є визначення категорій військовослужбовців, які підлягають обов'язковій психологічній реабілітації, зокрема учасників бойових дій, осіб, які перебували в полоні, зазнали травм, або втратили побратимів. Ці категорії мають пріоритет у наданні спеціалізованих послуг та супроводу.

Окрім того, наказ регламентує діяльність психологів у військових частинах і медичних закладах, їхнє забезпечення методичними матеріалами та участь у підвищенні кваліфікації. Передбачено створення мультидисциплінарних команд, до яких входять військові психологи, психіатри, соціальні працівники, капелани, а також фахівці з фізичної реабілітації. Такий підхід забезпечує комплексну підтримку та дозволяє адаптувати програму реабілітації до індивідуальних потреб кожного військовослужбовця.

Особлива увага у документі приділяється профілактичним заходам, зокрема впровадженню психологічного моніторингу в бойових підрозділах, проведенню тренінгів з емоційної саморегуляції, розвитку стресостійкості та лідерських якостей. Передбачено регулярну оцінку психологічного стану як при мобілізації, так і після ротації, а також надання допомоги родинам військовослужбовців, що сприяє стабілізації емоційного фону.

Наказ встановлює порядок взаємодії з цивільними установами, реабілітаційними центрами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Така співпраця дозволяє залучати сучасні методики реабілітації, обмінюватися досвідом і підвищувати ефективність психологічної допомоги. Зокрема, наголошується на важливості залучення досвіду НАТО та держав ЄС у сфері військової психології.

Отже, наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України» [22] є важливим кроком до створення системної, фахової та доступної психологічної підтримки для українських захисників. Він забезпечує нормативне підґрунтя для реалізації державної політики у сфері охорони психічного здоров'я військовослужбовців та підвищення боєздатності армії шляхом зміцнення її людського ресурсу.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України...» [23] є ключовим нормативно-правовим актом, що регулює процедуру визнання громадян учасниками бойових дій. Вона прийнята на виконання Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [30] і визначає чіткий механізм, за яким особи, що брали безпосередню участь у бойових діях або забезпечували їх, можуть набути відповідного статусу.

Постанова визначає категорії осіб, які можуть претендувати на отримання статусу учасника бойових дій. До них, зокрема, належать військовослужбовці, працівники силових структур, добровольці, представники волонтерських організацій та інші особи, які виконували завдання в зоні проведення АТО, ООС або воєнного стану. Важливо, що до уваги беруться конкретні терміни, місце перебування та характер виконуваних обов'язків, що підтверджується відповідними документами.

Надання статусу здійснюється міжвідомчою комісією при Міністерстві у справах ветеранів України або іншими уповноваженими органами. Комісія

розглядає подані документи, серед яких мають бути підтвердження безпосередньої участі в бойових діях, довідки з військових частин, накази, свідчення тощо. Рішення комісії оформлюється протоколом, і на його підставі особі надається відповідне посвідчення.

Постанова також регламентує випадки та підстави для відмови у наданні статусу. Зокрема, якщо надана інформація є недостовірною, документи оформлені незалежним чином, або ж особа не підпадає під визначену законом категорію. У разі відмови заявник має право оскаржити рішення комісії в адміністративному або судовому порядку, що гарантує захист прав громадян.

Окремий розділ присвячено процедурі позбавлення статусу учасника бойових дій. Це можливо лише у виняткових випадках, наприклад, коли встановлено факти фальсифікації документів або умисного подання неправдивих даних. Позбавлення статусу також здійснюється через комісію, з обов'язковим повідомленням особи та можливістю оскарження.

Таким чином, дана Постанова КМУ забезпечує правову визначеність та прозорість у питанні надання статусу учасника бойових дій. Вона відіграє важливу роль у реалізації соціальних гарантій для захисників України, а також сприяє підвищенню довіри до державної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій.

Правове забезпечення соціальної адаптації учасників бойових дій та їх сімей в Україні є динамічною сферою, що постійно оновлюється у відповідь на зростаючі виклики. Хоча в Україні вже напрацьована широка законодавча база, критично важливо забезпечити її ефективне виконання на місцях, інтегрувати державну політику з ініціативами громадянського суспільства, а також адаптувати досвід інших країн до українського контексту. Комплексний та індивідуалізований підхід має стати основою для подальшого розвитку правового поля адаптації ветеранів. Окрім того, необхідно посилити міжвідомчу координацію та створити єдиний механізм моніторингу реалізації правових норм на всіх рівнях управління.

1.3. Зарубіжний досвід соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей

У сучасному світі соціальна адаптація учасників бойових дій та членів їхніх сімей набуває особливого значення, зокрема в контексті збройних конфліктів, військових дій та миротворчих операцій. Різні країни розробили ефективні моделі підтримки цих категорій населення, що охоплюють медичну, психологічну, професійну, освітню та соціально-економічну підтримку. Особливості досвіду США, Ізраїлю, Німеччини, Великої Британії, Франції, Грузії та інших країн можуть бути цінним для розробки власної моделі соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Україні (таблиця 1.2).

Розглянемо досвід соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Сполучених Штатах Америки, оскільки дана країна має одну із найбільших армій світу та постійно приймає участь у різних військових операціях, що призводить до великої кількості ветеранів війни та потребує відповідної соціальної роботи.

США мають одну з найбільш розгалужених систем допомоги ветеранам. Діяльність Департаменту у справах ветеранів (VA) охоплює медичне обслуговування, психологічну допомогу, програми реінтеграції, працевлаштування та освіти. Наприклад, програма GI Bill забезпечує безкоштовну освіту для ветеранів та їхніх родин. Особливу увагу приділено роботі з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР): працюють центри реабілітації, діють гарячі лінії підтримки, надаються індивідуальні психотерапевтичні послуги. Крім того, в США діє програма Housing First для ветеранів, яка надає бездомним ветеранам житло без попередніх умов, що суттєво зменшило рівень бездомності серед них [48].

У США особлива увага приділяється підтримці соціальної адаптації не лише самих учасників бойових дій, а й членів їхніх сімей. Однією з провідних програм у цій сфері є Veteran Family Support Programs, які реалізуються спільно VA з громадськими організаціями. Наприклад, Tragedy Assistance Program for Survivors (TAPS) надає психологічну підтримку та консультаційні послуги

родинам загиблих військовослужбовців, включаючи дітей. Програма охоплює індивідуальні консультації, групи підтримки, табори для дітей та навчальні семінари для дорослих [47].

Працевлаштування є одним із ключових напрямів соціальної адаптації ветеранів. Зокрема, програма Veteran Employment Through Technology Education Courses (VET TEC) спрямована на підвищення цифрової грамотності та професійну перекваліфікацію колишніх військових. Ветерани проходять навчання у сфері інформаційних технологій, що значно підвищує їх конкурентоспроможність на ринку праці. За офіційними даними VA, 79% випускників VET TEC отримали роботу за фахом протягом 6 місяців після завершення програми [48].

Важливою практикою є створення ветеранських центрів (Vet Centers), які надають конфіденційні послуги з психосоціальної підтримки. Ці центри функціонують окремо від основних медичних закладів VA, що дозволяє уникнути стигматизації. У Vet Centers ветерани можуть отримати допомогу у питаннях стосунків, адаптації до цивільного життя, а також у вирішенні сімейних проблем. За даними Департаменту у справах ветеранів (VA), у 2024 році понад 300 тис. ветеранів скористалися послугами таких центрів [48].

Не менш ефективним інструментом адаптації є партнерство VA з неурядовими організаціями, зокрема, з фондом Wounded Warrior Project (WWP). Організація реалізує програми з фізичної реабілітації, психологічного відновлення, а також підтримки родин ветеранів з інвалідністю. Наприклад, програма Independence Program допомагає важкопораненим ветеранам повернутися до активного життя шляхом персоналізованої підтримки [50].

Окрему увагу приділено роботі з ветеранами, які перебувають у складних життєвих обставинах. Програма Supportive Services for Veteran Families (SSVF) забезпечує короткострокову допомогу у вигляді грошових виплат, юридичних консультацій, допомоги з пошуком житла, медичних послуг та послуг догляду за дітьми. У 2024 році завдяки SSVF понад 90 тис. учасників бойових дій та членів їх родин уникли бідності або бездомності [48].

Також варто відзначити програму Make the Connection, яка сприяє обміну досвідом між ветеранами. Через відеоісторії на спеціалізованій веб-платформі колишні військові діляться шляхами подолання труднощів, що мотивує інших до звернення за допомогою. Це є прикладом використання цифрових технологій для створення спільноти підтримки та підвищення рівня обізнаності про доступні ресурси [42].

Таким чином, досвід США у сфері соціальної адаптації учасників бойових дій та їхніх родин демонструє системний, комплексний та людиноцентричний підхід. Широке залучення державних і недержавних інституцій, орієнтація на індивідуальні потреби ветеранів, розвиток програм реабілітації, освіти, працевлаштування та забезпечення житлом дозволяють не лише мінімізувати наслідки військової служби, але й сприяти успішній інтеграції колишніх військовослужбовців у цивільне життя. Такий досвід може бути цінним орієнтиром для України у розбудові власної ефективної системи підтримки ветеранів та їхніх сімей в умовах триваючої війни.

Ізраїль, маючи тривалий досвід військових конфліктів, створив потужну систему підтримки ветеранів через Міністерство оборони. Ветерани отримують статус інваліда армії, мають доступ до безоплатного лікування, психологічної реабілітації та соціального забезпечення. Наприклад, у спеціалізованому центрі «Бейт Галім» учасники бойових дій отримують допомогу у фізичній реабілітації, а також проходять професійне перенавчання. Ізраїльська модель також включає роботу з родинами загиблих воїнів, та передбачає надання їм пільг на житло, освіту та допомогу у працевлаштуванні.

Особливістю ізраїльської системи соціальної адаптації є її багаторівнева структура, яка поєднує державну підтримку, громадські ініціативи та волонтерський сектор. Міністерство оборони Ізраїлю здійснює централізовану координацію програм допомоги ветеранам через підрозділ з реабілітації поранених солдатів (Agaf Shikum), який опікується медичними, юридичними, психологічними та економічними питаннями ветеранів [39].

Важливою складовою є психологічна реабілітація ветеранів. Наприклад, у центрі NATAL (Israel Trauma and Resiliency Center) здійснюється підтримка військовослужбовців та їхніх родин, які пережили ПТСР або втрату близьких. Центр надає послуги психологічного консультування, арттерапії та групової терапії. Такий підхід дозволяє уникнути соціальної ізоляції та сприяє поверненню до активного життя [40].

Крім медичної та психологічної допомоги, значну увагу в Ізраїлі приділяють соціальній та професійній адаптації ветеранів. Наприклад, програма «From Uniform to Studies» (Mehalef Madim Bamisradim) дозволяє колишнім військовим безкоштовно здобути вищу освіту або пройти курси з перекваліфікації в університетах та технікумах. Держава фінансує не лише навчання, але й проживання, що особливо важливо для молодих ветеранів без родинної підтримки [39].

В Ізраїлі активно діють громадські організації, які виступають посередниками між ветеранами та державою. Зокрема, організація Zahal Disabled Veterans Organization (ZDVO) має низку реабілітаційних центрів, де ветерани отримують фізичну допомогу, юридичну підтримку та сприяння у соціальній адаптації. Одним із прикладів є реабілітаційний центр у Тель-Авіві, де проходять лікування та соціалізацію тисячі поранених бійців [51].

Окреме місце в ізраїльській системі займає підтримка родин загиблих. Організація Yad Labanim опікується членами сімей полеглих воїнів, забезпечуючи їх фінансовими компенсаціями, стипендіями на навчання дітей, психологічною допомогою та консультаціями щодо житлових програм. Важливо, що такі послуги надаються не одноразово, а впродовж усього життя родини загиблого [39].

Таким чином, ізраїльський підхід до соціальної адаптації учасників бойових дій вирізняється комплексністю, системністю та гнучкістю. Його ефективність базується на поєднанні державного фінансування, активної участі громадськості та міжвідомчої співпраці. Це дозволяє не лише компенсувати втрати, пов'язані з військовою службою, а й сприяти повноцінному поверненню ветеранів та їхніх родин до соціального життя.

Грузія, маючи схожий на Україну досвід збройного конфлікту, поступово розбудовує систему допомоги ветеранам. Діяльність Державної служби у справах ветеранів передбачає надання медичних та соціальних пільг, психологічну допомогу та фінансову підтримку. У 2018 році започатковано проєкт «Ми дбаємо про ветеранів», в межах якого надаються мобільні послуги психологів у віддалених районах. Також держава сприяє інтеграції ветеранів через розвиток малого бізнесу: учасники бойових дій можуть отримати гранти та менторську підтримку.

У межах системи соціальної адаптації в Грузії важливу роль відіграють реабілітаційні програми для ветеранів, спрямовані на фізичне та психологічне відновлення. Однією з таких є Програма реабілітації, яку реалізує Державна служба у справах ветеранів. Програма включає безкоштовне лікування у спеціалізованих санаторіях, курс фізіотерапії, консультації психотерапевтів та інші види медичних послуг для покращення здоров'я ветеранів, зокрема тих, що отримали поранення чи страждають на посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

Значну увагу у Грузії приділяють психологічній підтримці не лише ветеранів, але й членів їхніх родин. У рамках проєкту «Ми дбаємо про ветеранів» проводяться спеціальні виїзні сесії психологічної допомоги, які охоплюють навіть найвіддаленіші села. Психологи, які працюють з ветеранами, проходять підготовку за міжнародними стандартами, що дозволяє їм ефективно працювати з проблемами адаптації, тривоги, депресії та ПТСР [46].

Успішним прикладом соціальної адаптації є ініціатива «Veteran's House», започаткована у Тбілісі. Це простір, де ветерани можуть отримати юридичну, психологічну та освітню підтримку, а також пройти курси підвищення кваліфікації. Тут регулярно організовуються семінари, зустрічі з роботодавцями та менторські програми, що дозволяє колишнім військовим відчувати себе частиною суспільства та знаходити нові можливості для реалізації в цивільному житті.

Держава також активно підтримує ветеранів у питаннях працевлаштування. У співпраці з Міністерством економіки реалізується програма професійної переорієнтації, що включає безкоштовне навчання з ІТ, будівництва, сільського господарства та інших актуальних сфер. Учасники бойових дій мають пріоритетне право на участь у таких курсах, а по завершенні навчання їм надаються сертифікати, що визнаються роботодавцями.

Ще одним дієвим інструментом адаптації стало створення грантових програм для відкриття власної справи. Через програму «Ветеран - Підприємець» (Vetpreneur) держава надає мікрогранти до 10000 ларі (3690\$) на запуск бізнесу. Ветерани, які пройшли відповідне навчання, можуть розпочати власну справу у сфері послуг, фермерства, торгівлі тощо. Такі ініціативи не лише сприяють економічній інтеграції ветеранів, але й стимулюють розвиток місцевої економіки [46].

Крім державної підтримки, у процес соціальної адаптації активно залучаються неурядові організації, такі як «Georgian Center for Psychosocial and Medical Rehabilitation of Torture Victims (GCRT)», які працюють з ветеранами та їх родинами. Ці організації реалізують проєкти з психосоціальної адаптації, проводять групові терапії та тренінги зі зміцнення соціальних зв'язків. Зокрема, в рамках програми, що фінансується ЄС, ветерани отримують комплексну допомогу, яка охоплює як медичну, так і соціально-економічну підтримку [37].

Франція реалізує адаптаційні заходи через Національне бюро ветеранів і жертв війни (ONACVG). Ця установа займається виплатою пенсій, організацією реабілітаційних заходів, підтримкою родин загиблих та збереженням пам'яті про ветеранів. Ветерани мають доступ до системи охорони здоров'я, пільг у сфері освіти, транспорту, податкових послаблень. В окремих регіонах Франції діють центри психологічної допомоги ветеранам іноземного легіону, які мають досвід реабілітації учасників бойових дій у Північній Африці та на Близькому Сході [41].

Крім національного рівня, у Франції активно працюють регіональні та муніципальні структури, які реалізують політику соціальної адаптації ветеранів. Наприклад, у регіоні О-де-Франс функціонує спеціальна програма підтримки

ветеранів конфлікту в Малі, яка передбачає інтеграцію колишніх військових до цивільного життя через працевлаштування, професійне навчання та соціальний супровід.

Франція активно розвиває напрям ментального здоров'я для ветеранів. У 2019 році Міністерство збройних сил відкрило *Maison Athos* – центр психологічної підтримки для військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин. Цей центр надає безкоштовну психологічну допомогу, включаючи групові сесії, індивідуальну терапію та підтримку при ПТСР, що особливо актуально для ветеранів операцій в Афганістані та Сахелі [44].

Особливу увагу у Франції приділяють членам сімей загиблих військовослужбовців. ONACVG реалізує програму «*Reconnaissance de la Nation*», яка гарантує фінансову компенсацію, психологічну підтримку, а також пріоритетний доступ до соціального житла та освітніх грантів для дітей полеглих героїв. Наприклад, діти загиблих мають право на безкоштовне навчання в державних вишах і отримують щомісячні стипендії [41].

Важливою складовою адаптаційної політики є підтримка працевлаштування ветеранів. Французький уряд через структуру *Agence de reconversion de la Défense* (ARD) допомагає військовослужбовцям інтегруватися у цивільний ринок праці шляхом надання курсів перепідготовки, коучингу та підтримки стартапів. У 2024 році завдяки цим програмам понад 6000 ветеранів успішно знайшли роботу у цивільному секторі [44].

Інноваційним прикладом є участь ветеранів у волонтерських ініціативах, що сприяють соціальній адаптації. Зокрема, колишні військові долучаються до програм наставництва для молоді у складних життєвих обставинах. У Парижі та Марселі працюють громадські проєкти, в яких ветерани діляться своїм досвідом з молодими людьми, формуючи в них почуття відповідальності та громадянської свідомості.

Крім того, Франція проводить щорічні форуми ветеранів, які об'єднують державні інституції, громадські організації та бізнес для обговорення проблем адаптації ветеранів. Такі заходи сприяють не лише інформуванню про доступні

послуги, але й формуванню нових партнерств, зокрема у сфері мікропідприємництва серед ветеранів. У 2024 році у Ліоні під час форуму було презентовано понад 20 ветеранських проєктів, які отримали фінансування від місцевої влади[41].

Отже, досвід Франції у сфері соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їхніх сімей свідчить про цілісність і багатовимірність державної політики у цьому напрямі. Завдяки системній роботі Національного бюро ветеранів і жертв війни (ONACVVG), міжвідомчій співпраці, розвитку інфраструктури психологічної підтримки, програмам працевлаштування та підтримці сімей загиблих Франція забезпечує ефективну інтеграцію ветеранів у суспільне життя. А діяльність центрів *Maison d'Appui*, освітні гранти для дітей полеглих військових, та форуми ветеранів, підтверджують готовність держави і громадянського суспільства до співпраці. Такий досвід може стати цінним орієнтиром для України у формуванні власної моделі підтримки учасників бойових дій та їхніх родин.

Німеччина застосовує інтеграційний підхід до адаптації ветеранів. Після участі в міжнародних миротворчих операціях бундесверу, військовослужбовці мають право на медичну допомогу, психологічну підтримку та соціальні гарантії. Важливою є програма соціального страхування для ветеранів, яка покриває витрати на лікування ПТСР, професійну перекваліфікацію та інтеграцію в цивільне життя. Також діє програма підтримки родин, що включає грошові виплати, консультації психологів і педагогів у школах де навчаються діти ветеранів [35]

Окрім державної підтримки, значну роль у соціальній адаптації ветеранів відіграють громадські організації та благодійні фонди. Наприклад, *Deutscher BundeswehrVerband* (Асоціація бундесверу) надає юридичну допомогу, консультує щодо прав ветеранів і організовує заходи з професійного зростання та інтеграції до мирного життя. Через партнерство з місцевими громадами організація сприяє залученню ветеранів до волонтерської діяльності, що позитивно впливає на їхню психологічну стабільність і соціальну інтегрованість [36].

Особливу увагу в Німеччині приділяють профілактиці та лікуванню посттравматичного стресового розладу (ПТСР). У рамках Zentrum für Psychotraumatologie при військових шпиталях пропонуються спеціалізовані психотерапевтичні програми, що базуються на сучасних методиках когнітивно-поведінкової терапії. Пацієнтам забезпечується не лише лікування, а й супровід у період повернення до цивільного життя, що зменшує ризики ізоляції та вторинної травматизації.

Державна програма Berufsförderungsdienst der Bundeswehr (BFD) пропонує широкі можливості для перекваліфікації та отримання нових професійних навичок. Ветерани можуть безкоштовно проходити курси в цивільних навчальних закладах, отримувати стипендії та практикуватися у компаніях, з якими співпрацює BFD. Це сприяє успішному переходу з військової кар'єри до цивільної професійної діяльності [35].

Серед інших країн, що мають цікаві практики, варто відзначити Канаду, де працює національна програма Veterans Affairs Canada, яка надає не тільки матеріальну підтримку, а й програми реабілітації через спорт, мистецтво, терапію тваринами [49]. У Норвегії функціонує державна стратегія ментального здоров'я ветеранів, де акцент робиться на довготривалому супроводі та роботі з усією родиною, у тому числі й з дітьми. У Польщі створено спеціальні осередки для медичної реабілітації ветеранів та програму пільгового кредитування на житло.

Зарубіжний досвід демонструє, що ефективна соціальна адаптація учасників бойових дій та їхніх родин вимагає комплексного підходу, який охоплює медичну, психологічну, освітню та економічну підтримку. Важливими елементами є міжвідомча співпраця, активне залучення громадських і благодійних організацій, створення доступних інформаційних платформ, підтримка ініціатив з боку самих ветеранів. Україна, враховуючи власний досвід війни, може адаптувати найкращі міжнародні практики до національного контексту, створюючи цілісну систему повернення ветеранів до повноцінного життя.

Таблиця 1.2

Особливості соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в зарубіжних країнах

Країна	Особливості
США	Існує широка мережа ветеранських служб і програм з реабілітації, що поєднують медичну, психологічну та професійну підтримку. Велику роль відіграють неприбуткові організації та спільноти ветеранів, які забезпечують соціальну інтеграцію та працевлаштування.
Ізраїль	Соціальна адаптація ветеранів інтегрована в національні програми підтримки, зокрема індивідуальна психологічна допомога та професійна перепідготовка. Особлива увага приділяється сімейній підтримці й роботі з Посттравматичними наслідками бойового стресу.
Німеччина	Робить ставку на комплексну соціальну реінтеграцію через державні служби зайнятості та реабілітаційні центри, поєднуючи медичну та психологічну допомогу. Широко використовується професійна адаптація та програми навчання для повернення на цивільний ринок праці.
Велика Британія	Діють як державні, так і численні благодійні програми, що надають психологічну, юридичну та соціальну підтримку ветеранам і їхнім сім'ям. Центри реабілітації та волонтерські ініціативи допомагають зменшити ізоляцію та сприяти соціальній інтеграції.
Франція	Надає ветеранам доступ до медичних послуг, пенсійних гарантій і спеціалізованих центрів психологічної допомоги. Важливе місце займають програми професійної реінтеграції та місцеві громадські ініціативи.
Грузія	Державні та міжнародні програми фокусуються на швидкій соціальній адаптації через професійну підготовку та підтримку малого бізнесу для ветеранів. Також розвиваються ініціативи з надання психологічної допомоги та реінтеграції сімей.
Канада	Робить наголос на ветераноцентричній моделі, яка включає доступ до медичної, психологічної допомоги та програм працевлаштування. Значну роль відіграють програми соціальної підтримки на рівні громад і федеральні гранти для реабілітації.
Норвегія	Пропонує широку систему соціальної безпеки та реабілітації, орієнтовану на довгострокову підтримку ветеранів і їхніх сімей. Великий акцент – на психологічних послугах, професійній інтеграції та консультаціях з працевлаштування.
Польща	Соціальна адаптація поєднує державні програми пільг і місцеві ініціативи з працевлаштування та освіти для ветеранів. Соціальні служби та ветеранські організації працюють над відновленням соціальних зв'язків і підтримкою сімей.
Японія	Система соціальної адаптації ветеранів орієнтована на медичну та психологічну підтримку, що поєднується з програмами реабілітації. Додатково діють освітні та професійні програми для інтеграції ветеранів у суспільство.
Інші країни	Застосовуються комбіновані підходи: від активної державної підтримки до розвитку громадянських ініціатив і приватних програм. Часто ключові елементи – психологічна допомога, професійна перепідготовка та підтримка сімей.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

2.1. Стан соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Україні

Питання соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їхніх сімей в Україні стало одним із центральних викликів державної політики після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Мільйони людей зазнали прямого чи опосередкованого впливу бойових дій – поранення, втрата близьких, руйнування домівок, зміна професійного статусу та необхідність соціальної адаптації. Масштаб злища визначає потребу у скоординованій державній і громадській підтримці: юридичній, медичній, психологічній, професійній та соціальній.

У цьому контексті особливої ваги набуває формування ефективної системи соціальної адаптації УБД та членів їхніх родин, яка поєднує державні програми, діяльність місцевих органів влади, громадських об'єднань і міжнародних партнерів. Важливими напрямками є створення центрів ветеранського розвитку, впровадження програм професійного навчання та перекваліфікації, розширення доступу до психосоціальної підтримки й реабілітаційних послуг. Комплексний підхід до соціальної адаптації сприяє не лише відновленню добробуту та психологічної рівноваги учасників бойових дій, але й їхній активній участі в суспільному житті, що зміцнює соціальну єдність і стійкість держави.

Інформація Єдиного державного реєстру ветеранів війни розміщена на Порталі відкритих даних свідчать про швидке зростання числа осіб із статусом учасника бойових дій після 2022 року (рис. 2.1).

У таблиці 2.1 наведено статистичні дані щодо динаміки чисельності учасників бойових дій, учасників війни та осіб з інвалідністю внаслідок війни станом на 1 жовтня 2021–2025 років. Основним показником є кількість

zareєстрованих учасників бойових дій, який демонструє суттєве зростання впродовж зазначеного періоду.

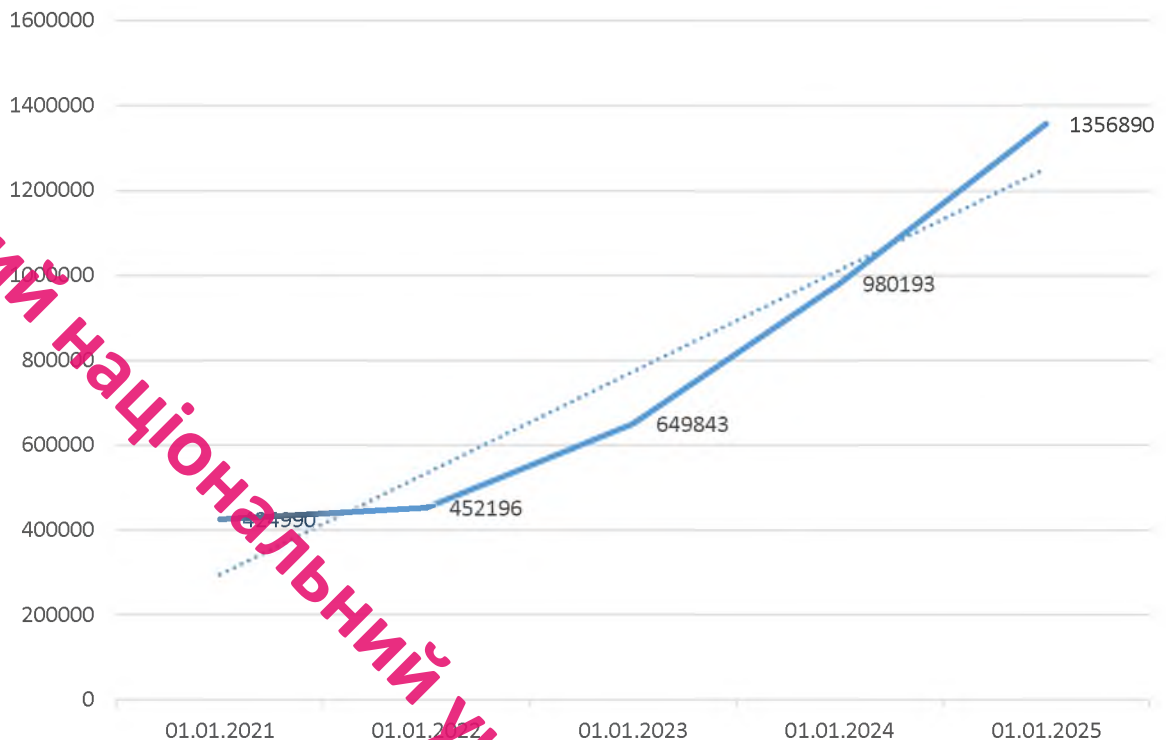

Рис. 2.1 – Динаміка та тренд зростання кількості учасників бойових дій згідно даних Єдиного державного реєстру ветеранів війни [20]

Так, станом на 2021 рік кількість УБД становила 424 990 осіб, а вже у 2022 році — 452 196 осіб, що на 27 206 більше (+6,4%). У 2023 році цей показник зріс до 649 843 осіб, що означає приріст на 197 647 осіб, або +43,7%. У 2024 році чисельність учасників бойових дій сягнула 980 193 осіб, що на 330 350 осіб більше порівняно з 2023 роком (+50,8%). Найвищий показник зафіксовано станом на 1 жовтня 2025 року — 1 356 890 осіб, що означає приріст на 376 697 осіб (+38,4%) відносно попереднього року та зростання більш ніж у двічі порівняно з 2022 роком (+200,1%).

Також таблиця 2.1 подає дані про кількість осіб з інвалідністю внаслідок війни та учасників війни. У перших трьох роках (2021–2023) офіційна інформація щодо цих категорій відсутня або не оприлюднювалася. Проте у 2024 році

з'являються перші відомості: 160 093 учасники війни та 119 714 осіб з інвалідністю внаслідок війни. У 2025 році ці показники відповідно становлять 163 016 і 138 990 осіб, що свідчить про незначне, але стабільне зростання кількості осіб, які отримали статус постраждалих унаслідок війни (+1,8% та +16,1%).

Таблиця 2.1

Кількість учасників бойових дій, учасників війни, осіб з інвалідністю внаслідок війни згідно даних Єдиного державного реєстру ветеранів війни [20]

Показник	Станом на 01.10.					2025/2024		2025/2022	
	2021	2022	2023	2024	2025	+-	%	+-	%
Чисельність учасників бойових дій, інформація про яких внесена до Єдиного державного реєстру ветеранів війни	424990	452196	649843	980193	1356890	376697	38,4	904694	200,1
Чисельність учасників війни, інформація про яких внесена до Єдиного державного реєстру ветеранів війни	-	-	-	160093	163016	2923	1,8	-	-
Чисельність осіб з інвалідністю внаслідок війни, інформація про яких внесена до Єдиного державного реєстру ветеранів війни	-	-	-	119714	138990	19276	16,1	-	-

Отже, таблиця 2.1 відображає тенденцію стрімкого зростання кількості учасників бойових дій та поступового збільшення числа осіб з інвалідністю внаслідок війни. Таке зростання безпосередньо пов'язане з триваючою збройною агресією російської федерації проти України, мобілізаційними процесами, а також розширенням офіційного реєстру осіб, які набули відповідного статусу. Дані свідчать про значне навантаження на державну систему соціального захисту, зокрема у частині медичної, психологічної та реінтеграційної підтримки ветеранів і постраждалих.

Ключовими державними інститутом, що забезпечує соціальну адаптацію учасників бойових дій та членів їх сімей є Міністерство у справах ветеранів України [17]. Це центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямована на формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які брали участь у бойових діях, членів їхніх сімей, а також осіб, які постраждали внаслідок воєнних конфліктів. Його створення стало необхідною відповіддю держави на зростання кількості ветеранів після збройної агресії проти України. Міністерство офіційно утворено постановою Кабінету Міністрів України у 2018 році, а з 2019 року розпочало повноцінну діяльність як самостійний орган влади.

Основною метою Міністерства є забезпечення комплексної підтримки ветеранів від соціального та психологічного супроводу до професійної реінтеграції в цивільне життя. Воно розробляє нормативно-правові акти, державні програми і проєкти, спрямовані на підвищення якості життя ветеранів, їхніх родин, а також на створення системи реабілітаційних і адаптаційних послуг. Серед ключових напрямів діяльності: медико-психологічна допомога, підтримка працевлаштування, розвиток ветеранського підприємництва, забезпечення житлом, а також меморіальна політика щодо вшанування захисників України.

Важливою функцією Міністерства є координація взаємодії між центральними та місцевими органами влади, громадськими об'єднаннями ветеранів, міжнародними партнерами та волонтерськими організаціями. На основі принципу «ветеран – у центрі політики» воно запроваджує сучасні цифрові

інструменти для спрощення доступу до послуг, зокрема через систему «Ветеран», яка дозволяє ветеранам подавати заяви на отримання допомоги, компенсацій чи пільг онлайн. Такий підхід сприяє зменшенню бюрократичних процедур і забезпечує прозорість у наданні державних послуг.

Окремої уваги заслуговує діяльність Міністерства щодо соціальної адаптації УБД та членів їхніх сімей. Воно активно впроваджує програми психологічної реабілітації, створює центри підтримки ветеранів у регіонах, проводить тренінги з перекваліфікації та підтримує ініціативи громадських організацій, що працюють із ветеранами. У співпраці з Міністерством охорони здоров'я та Міністерством соціальної політики реалізуються проекти, спрямовані на лікування посттравматичних стресових розладів (ПТСР), профілактику суїцидів та формування системи психосоціальної підтримки.

Таким чином, Міністерство у справах ветеранів України відіграє ключову роль у формуванні нової моделі державної ветеранської політики, орієнтованої на гідність, самореалізацію та соціальну інтеграцію учасників бойових дій. Його діяльність є важливою складовою національної безпеки, адже сприяє зміцненню суспільної єдності, підвищенню довіри до держави та формуванню культури вдячності тим, хто захищає Україну.

Поряд із державою важливу роль у соціальній адаптації УБД та членів їх сімей відіграють великі благодійні фонди та громадські ініціативи. Благодійний фонд «Повернись живим» (Come Back Alive) є однією з найвідоміших та найвпливовіших організацій в Україні, що займається підтримкою Збройних сил України та підвищенням обороноздатності держави. Фонд був заснований у 2014 році журналістом та волонтером Віталієм Дейнегою як громадська ініціатива, спрямована на допомогу українським військовим після початку бойових дій на Донбасі. З часом «Повернись живим» перетворився на професійну благодійну організацію, яка діє системно, прозоро та у тісній співпраці з державними структурами оборони [19].

Основною метою діяльності фонду є підтримка українських захисників на передовій та в тилу шляхом забезпечення їх сучасними засобами спостереження,

зв'язку, навігації, технічного оснащення та підготовки. Фонд не закуповує зброю, але надає військовим інструменти, що допомагають ефективніше виконувати бойові завдання і зберігати життя. Зокрема, організація постачає тепловізори, квадрокоптери, системи управління, транспорт, техніку для розвідки, а також проводить навчальні програми для військових операторів дронів, інструкторів, аналітиків тощо.

Однією з важливих рис фонду є принципова відкритість і підзвітність. «Повернись живим» регулярно публікує фінансові звіти, детально описуючи, на що саме були витрачені зібрані кошти. Це забезпечує довіру суспільства, як українців, так і іноземних донорів. Завдяки цьому фонд став першою в Україні благодійною організацією, яка отримала офіційний дозвіл від держави закуповувати товари військового призначення безпосередньо у виробників. Такий статус свідчить про високий рівень професіоналізму та довіри до фонду.

Крім допомоги на фронті, «Повернись живим» активно займається аналітичною та просвітницькою діяльністю. Організація готує дослідження у сфері безпеки та оборони, публікує звіти щодо ситуації на фронті, розвитку армії та державної політики у сфері оборони. Також фонд реалізує освітні проєкти для ветеранів, військових і цивільних, спрямовані на соціальну адаптацію, розвиток лідерства та зміцнення громадянського суспільства.

За роки діяльності фонд зібрав мільярди гривень благодійної допомоги та став символом волонтерського руху нового покоління – професійного, системного та відповідального. Його команда налічує сотні фахівців, які працюють на всіх рівнях, від фронту до аналітичних офісів у Києві. Завдяки своїй діяльності БФ «Повернись живим» зробив величезний внесок у зміцнення української армії, підвищення її ефективності та збереження життя тисяч військових.

Таким чином, БФ «Повернись живим» є не просто волонтерською структурою, а потужним інститутом громадянського суспільства, який допомагає державі вистояти у війні, підтримує військових на всіх етапах служби та формує сучасну культуру відповідального патріотизму в Україні.

Проаналізувавши стан соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Україні ми виділили наступні проблеми:

Недостатність ресурсів на довготривалу реабілітацію, так багато програм орієнтовані на екстрену допомогу або короткострокові курси; недостатньо довготривалих програм психотерапії, професійної перепідготовки з гарантованим працевлаштуванням.

Фрагментарність послуг і погана координація між державою, місцевою владою та громадськими організаціями, адже соціальні послуги дублюються в одних регіонах і відсутні в інших. Це ускладнює рівномірний доступ до допомоги.

Проблеми працевлаштування, бар'єри в застосуванні військових навичок у цивільному секторі, недостатня кількість програм працевлаштування й стимулів для роботодавців.

Психологічні наслідки та недоступність професійної допомоги, зокрема черги на кваліфіковану психологічну допомогу; нестача спеціалізованих реабілітаційних центрів, особливо у громадах, що потерпають від бойових дій.

Інформаційні бар'єри, брак прозорості, структурованої інформації про те, куди звертатися за конкретною допомогою (юридичною, соціальною, житловою), незважаючи на існування реєстрів та порталу Міністерства у справах ветеранів України.

Стан соціальної адаптації УБД та членів їхніх сімей в Україні це велика й багатовимірна проблема, яка поєднує у собі виклики психологічного, економічного та інституційного характеру. Стрімке зростання числа осіб із статусом УБД створює тиск на існуючі державні та громадські сервіси. Попри активність численних фондів і програм, залишаються системні прогалини: нестача довготривалих послуг, нерівномірний географічний доступ, проблеми працевлаштування та недостатній обмін даними між інституціями. Для реалізації сталих рішень потрібна краща координація державних ресурсів і громадських ініціатив, масштабування програм реабілітації й інтеграційних послуг, а також системний моніторинг результатів.

2.2. Особливості соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді

Проблема соціальної адаптації учасників бойових дій (УБД) і членів їхніх сімей в Луцькій міській територіальній громаді (ЛМТГ) є важливою складовою місцевої політики соціального захисту. Після початку повномасштабної війни у 2022 році потреби учасників бойових дій та їхніх родин значно зросли, як у сфері медичної та психологічної реабілітації, так і у сфері працевлаштування, житлових програм і соціально-правового супроводу. Міська влада Луцька визнала ці виклики пріоритетними й заклала відповідні напрямки в комплексні програми соціальної підтримки та адаптації, стратегічні документи й річні звіти.

Луцька міська рада, Департамент соціальної політики та Департамент з питань ветеранської політики реалізують низку програм, які прямо адресовані на підтримку учасників бойових дій та членів їх сімей: Комплексна програма соціальної підтримки ветеранів війни та членів їх сімей (на період 2024–2026 рр.), Програма соціальної адаптації осіб з інвалідністю (2024–2028), а також інші муніципальні ініціативи з реабілітації та працевлаштування. До виконання програм залучені як комунальні установи та підприємства (наприклад, КП «Медичний центр реабілітації учасників бойових дій», КУ «ХАБ ВЕТЕРАН»), так і навчальні заклади (курси для фахівців із супроводу ветеранів), громадські організації та благодійні фонди.

Точна кількість учасників бойових дій саме у Луцькій міській територіальній громаді не опублікована, оскільки ця інформація не є публічною і потребує офіційного запиту. Проте, упродовж 2024 року працівниками Департаменту соціальної політики Луцької міської територіальної громади було реалізовано широкий спектр заходів із надання соціальних послуг ветеранам війни та членам їхніх сімей. Зокрема, протягом даного періоду оформлено 199 посвідчень «Особа з інвалідністю внаслідок війни», видано 141 вкладку до них, 165 нагрудних знаків відповідного зразка та 48 листів талонів; статус особи з інвалідністю внаслідок війни присвоєно 153 громадянам. Крім того, оформлено три посвідчення «Учасник війни».

Також було видано 324 посвідчення «Член сім'ї загиблого (померлого)», 34 вкладки до них і 78 довідок про встановлення відповідного статусу дітям віком до 14 років. Одноразову матеріальну допомогу з бюджету Луцької громади отримали 86 військовослужбовців, які уклали контракт із Збройними Силами України через ОМТЦК та СП, на загальну суму 1290,0 тис. грн. Крім того, 58 військовослужбовців, звільнених зі строкової служби, отримали виплати на суму 201,4 тис. грн.

На забезпечення відпочинку з елементами психологічної реабілітації за кошти міського бюджету поставлено в чергу 786 осіб, з яких 191 уже скористалася цією можливістю, загальний обсяг фінансування становив 3817,8 тис. грн. Для реалізації освітніх ініціатив ветеранів війни та членів їхніх родин укладено 67 договорів, що забезпечило фінансування на суму 637,1 тис. грн. Крім того, за кошти державного бюджету підписано 4 договори щодо професійної адаптації ветеранів на суму 103,2 тис. грн.

З бюджету громади 899 осіб отримали матеріальну допомогу на лікування на загальну суму 2990,0 тис. грн. Також у межах міської Програми соціальних виплат дітям було надано допомогу 312 дітям із 236 сімей загиблих, зниклих безвісти або військовополонених на суму 7294,0 тис. грн. Для 136 сімей загиблих військових підготовлено справи, які передано до Департаменту соціальної та ветеранської політики Волинської ОДА для виплати по 100 тис. грн кожній сім'ї за рахунок обласного бюджету.

Крім цього, підготовлено та передано 110 висновків із фотографіями до департаменту культури Луцької міськради для розміщення світлин на меморіальному фотостенді «Герої Небесної Сотні – Загинули за Єдність України». Трьом громадянам, які мають особливі заслуги перед державою, компенсовано витрати на автомобільне паливо на суму 90,0 тис. грн. Також виплачено одноразову допомогу на встановлення 16 пам'ятників на могилах загиблих воїнів загальною сумою 1417,5 тис. грн.

Крім того, родини 247 загиблих ветеранів війни отримали адресну допомогу на загальну суму 2964,0 тис. грн (по 12,0 тис. грн кожній сім'ї). До Дня матері

було надано підтримку 239 матерям загиблих (померлих) ветеранів війни, на що спрямовано 717,0 тис. грн. [2].

У 2025 році повноваження щодо соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей були передані від Департаменту соціальної політики до Департаменту з питань ветеранської політики.

Офіційно Департамент з питань ветеранської політики розпочав роботу 21 січня 2025 року, відповідно до рішення Луцької міської ради від 18 грудня 2024 року № 66/65 «Про затвердження Положення про департамент з питань ветеранської політики Луцької міської ради». Основними завданнями його діяльності є: організація заходів соціального захисту ветеранів, сприяння їх соціальній та психологічній адаптації, професійній реабілітації, працевлаштуванню, а також координація дій між органами влади, громадськими організаціями, благодійними фондами та військовими частинами. Значна увага приділяється індивідуальній роботі з ветеранами та їхніми родинами, веденню обліку, наданню консультацій, реалізації програм матеріальної допомоги та житлового забезпечення.

За офіційними даними Луцької міської ради, протягом 2025 року працівники Департаменту з питань ветеранської політики прийняли 11640 осіб, серед яких 7700 отримали консультації, а 3940 – різні види соціальних послуг. Через «ХАБ ВЕТЕРАН» оброблено 3302 звернення від 424 ветеранів. Важливим напрямом роботи стало надання матеріальної підтримки: допомогу на лікування отримали 726 осіб на суму 1656 тис. грн, одноразову допомогу – 93 військовослужбовці (на загальну суму 1395 тис. грн), а 421 мати загиблого чи зниклого безвісти захисника – адресну допомогу до Дня матері на 1263 тис. грн.

У рамках програм соціального захисту сімей загиблих (померлих) воїнів профінансовано встановлення 56 пам'ятників на Алеї почесних поховань на суму 2741,8 тис. грн, а також надано допомогу 7 родинам для самостійного встановлення пам'ятників на 635,4 тис. грн. Крім того, 692 члени сімей загиблих, 327 – зниклих безвісти та 13 сімей добровольців отримали адресну допомогу для компенсації житлово-комунальних послуг на 2349,6 тис. грн. [15].

Особливу увагу Департамент з питань ветеранської політики приділяє дітям захисників України. Протягом 2025 року 498 дітей загиблих, зниклих безвісти та військовополонених отримували щомісячну допомогу на загальну суму 8594,9 тис. грн. Значним досягненням є реалізація міської програми забезпечення житлом на умовах співфінансування: у 2025 році було виділено 10 млн. грн, із яких 6,4 млн. грн спрямовано на придбання житла для 5 учасників бойових дій.

У сфері психологічної та медичної реабілітації активно діє реабілітаційний центр для учасників бойових дій і членів їхніх сімей. За перше півріччя 2025 року в ньому пройшли реабілітацію 676 осіб, з яких 142 – стаціонарно, а також 245 членів родин ветеранів. Департамент розвиває й соціально-громадську активність ветеранів: у 2025 році проведено 5 ярмарків ветеранського бізнесу в Луцьку та 1 виїзний, де свою продукцію представили 73 ветеранські підприємства з 7 областей України.

У квітні 2025 року при департаменті створено Раду ветеранів та ветеранок як консультативно-дорадчий орган, що забезпечує діалог між представниками ветеранської спільноти та владою. Міський голова спільно з працівниками департаменту провів 34 зустрічі з родинами військовослужбовців, під час яких розглядалися питання соціального забезпечення, психологічної підтримки, оздоровлення дітей та надання житла [15].

Таким чином, Департамент з питань ветеранської політики Луцької міської ради, став ключовою інституцією, яка забезпечує реалізацію місцевої ветеранської політики. Його діяльність спрямована на формування ефективної системи підтримки захисників України та їхніх сімей, заснованої на принципах вдячності, гідності та соціальної справедливості, а результати роботи свідчать про послідовне розширення спектру послуг і зміцнення партнерства між громадою, владою та ветеранським середовищем.

Розглянемо детальніше діяльність комунального підприємства «Медичний центр реабілітації учасників бойових дій Луцької міської територіальної громади» (КП «МЦР УБД Луцької МТГ»). Це заклад охорони здоров'я, що спеціалізується

на післятравматичній, неврологічній, опорно-руховій, медико-психологічній реабілітації та мобільній паліативній допомозі. Центр розпочав свою роботу у 2019 році як відділення реабілітації при КП «Луцький центр первинної медичної допомоги», а у липні 2021 року став окремою юридичною особою через перетворення у самостійне комунальне підприємство.

Місія закладу – забезпечити захисників України, учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів їхніх сімей, а також інших громадян у потребі якісною, доступною та комплексною реабілітаційною допомогою. Послуги включають стаціонарну та амбулаторну реабілітацію, психологічну підтримку, фізичну терапію, ерготерапію, допомогу після тяжких поранень, травм, черепно-мозкових ушкоджень, ампутацій тощо.

Статут КП затверджений Луцькою міською радою у новій редакції рішенням від 26 червня 2024 року № 60/77. У 2022 році підприємству було передано майно від КП «Медичне об'єднання Луцької МТГ» для його функціонування.

За 2024 рік Центр продемонстрував суттєве зростання обсягу діяльності. Зокрема, число пацієнтів, які пройшли реабілітацію, зросло до 6606 осіб (у порівнянні з 5458 у 2023 році). Фінансування за Програмою медичних гарантій у 2024 році склало 65579187,43 грн, з яких 3521873,36 грн надходило з бюджету громади [15].

Інфраструктура та обладнання Центру постійно оновлюються. У 2024 році відкрили новий зал кінезотерапії площею близько 900 м² (що також служить укриттям). За кошти міського бюджету (6 млн. грн.) та доходів Центру (2 млн. грн.) було закуплено спеціалізоване обладнання та інклюзивні елементи. Зокрема, придбано реабілітаційну бігову доріжку, тренажери, електроенцефалограф, велотренажери, вертикалізатор, систему неінвазивного моніторингу тиску та інше.

Центр активно розвиває міжнародну співпрацю та залучає гранти. Зокрема, за програмою Interreg NEXT Польща-Україна (2021-2027) КП оголосило тендер на майже 39 млн. грн. на придбання й встановлення інтерактивної лабораторії ходи,

метою якої є аналіз порушень ходи та рівноваги – це допоможе пацієнтам з інсультами, ампутаціями, травмами спинного мозку та іншими аналогічними станами. Інклюзивність – один із пріоритетів роботи. Центр забезпечив пандуси, підйомники, тактильну плитку, кнопки виклику персоналу, зони психологічної реабілітації і кінезотерапії, ігрові та індивідуальні кабінети для ветеранів.

Таким чином, КП «Медичний центр реабілітації учасників бойових дій Луцької МТГ» є одним із провідних реабілітаційних закладів в Україні, що надає безкоштовну комплексну допомогу ветеранам та іншим пацієнтам, підтримується через державні гарантії, місцевий бюджет та гранти. Його діяльність характеризується розширенням обсягів пацієнтів, модернізацією обладнання та інфраструктури, високим професіоналізмом персоналу та постійним удосконаленням реабілітаційних методик.

Хоч Луцька територіальна громада має розвинену систему місцевих соціальних програм та діючі сервіси для ветеранів, є кілька системних проблем: фрагментація реєстраційних даних (відсутність єдиного місцевого реєстру ветеранів), обмеженість фінансування для повного виконання всіх пунктів програм, брак спеціалізованих медико-психологічних потужностей для великої кількості потреб, а також потреба у кращому моніторингу результатів програм (якість працевлаштування, довгострокова реабілітація, показники повторної інтеграції). Дослідження й муніципальні аудити пропонують створення єдиного локального реєстру, розбудову міжвідомчої кооперації та збільшення інвестицій у професійну підготовку супроводжувачів для ветеранів.

Соціальна адаптація УБД та їхніх сімей у Луцькій міській громаді вже містить суттєві напрацювання – від комплексних муніципальних програм до робочих хабів і освітніх ініціатив. Однак перед громадою стоїть завдання оптимізувати координацію, посилити реабілітаційні й професійні сервіси та ввести ефективні інструменти моніторингу. Чітка взаємодія між міською владою, закладами охорони здоров'я, навчальними інституціями й громадськими організаціями дадуть змогу забезпечити сталу і результативну соціальну адаптацію учасників бойових дій у довгостроковій перспективі.

2.3. Рекомендації щодо вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей

Необхідність удосконалення системи соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їхніх сімей в Україні зумовлена масштабами війни та складністю викликів, із якими стикаються захисники після повернення з фронту. Станом на 2025 рік кількість учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів родин загиблих перевищує мільйон осіб, тому питання їх інтеграції в суспільство є одним із пріоритетів державної політики. Система соціальної адаптації потребує поглиблення, координації та розширення на рівні громад, щоб забезпечити кожному ветерану гідне життя, підтримку і можливість розвитку.

На основі проведеного дослідження, нами сформовано та зображено на рисунку 2.1. напрями вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей:

1. Розвиток системи психологічної реабілітації та підтримки. Одним із найважливіших напрямів удосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій є створення цілісної системи психологічної допомоги, яка охоплює як профілактичні, так і лікувальні заходи. Нині значна частина ветеранів стикається з посттравматичними розладами, депресією та труднощами у поверненні до мирного життя. Тому необхідно забезпечити доступ до безоплатних психологічних послуг у кожній громаді, розширити мережу реабілітаційних центрів і впровадити мобільні групи кризових психологів.

Важливо налагодити тісну співпрацю між Міністерством у справах ветеранів, Міністерством охорони здоров'я, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. На базі медичних закладів і центрів зайнятості можна створити постійно діючі пункти психологічного консультування. Важливим кроком є підготовка фахівців із травматерапії, які мають досвід роботи саме з військовими, та розробка національного стандарту психосоціальної підтримки ветеранів.

Також необхідно розвивати програми соціально-психологічної адаптації для членів сімей військових, адже вони часто переживають не менше емоційне навантаження. Створення груп підтримки для дружин, батьків і дітей ветеранів, організація сімейних тренінгів та консультацій сприятиме зміцненню сімейних зв'язків і запобігатиме соціальній ізоляції родин.

2. Сприяння працевлаштуванню та професійній реінтеграції. Проблема працевлаштування учасників бойових дій залишається однією з найгостріших у процесі їх соціальної адаптації. Для ефективного повернення до цивільного життя необхідно створити гнучкі механізми професійної підготовки та перекваліфікації УБД. Важливим є впровадження державних грантових програм для започаткування власної справи, зокрема за підтримки Фонду ветеранів, а також розвиток мережі ветеранських бізнесів.

Варто розробити систему пільгового оподаткування та державного замовлення на продукцію підприємств, заснованих ветеранами. Державна служба зайнятості має активніше співпрацювати з роботодавцями, щоб формувати позитивний імідж ветерана як мотивованого і кваліфікованого працівника. Корисним є створення баз даних вакансій, орієнтованих саме на ветеранів, з урахуванням їхнього досвіду, фізичних можливостей і психологічного стану.

Крім того, варто розвивати програми стажування та наставництва, у яких досвідчені фахівці допомагатимуть ветеранам адаптуватися в нових професійних умовах. Соціальні підприємства можуть стати прикладом інтеграційної моделі, де економічна діяльність поєднується з підтримкою ветеранів. Такі ініціативи не лише сприятимуть зайнятості, а й формуватимуть активне середовище самореалізації та взаємної підтримки.

3. Розвиток житлових і соціально-побутових програм. Забезпечення учасників бойових дій та членів їхніх сімей житлом це базова умова для стабільності та подальшої адаптації. Слід активізувати виконання державних програм з забезпечення ветеранів житлом («Оселя») і впровадити нові механізми пільгового кредитування під низькі відсотки. Важливо передбачити підтримку не лише для осіб із інвалідністю внаслідок війни, а й для тих, хто

повернувся з фронту без статусних пільг, але потребує допомоги у відновленні життєвих умов.

Місцеві громади мають брати активну участь у вирішенні житлових питань через створення муніципальних програм будівництва або виділення землі під індивідуальне житло для учасників бойових дій. Необхідно спростити бюрократичні процедури отримання компенсацій за зруйноване житло, а також запровадити систему електронного моніторингу стану реалізації прийнятих програм.

Паралельно слід удосконалювати інфраструктуру соціально-побутової підтримки, створювати сучасні центри надання соціальних послуг, доступні спортивні об'єкти, центри реабілітації, сімейні простори. Адже комфортні житлові умови та якісна соціальна інфраструктура це не лише питання матеріального забезпечення, а й фактори формування відчуття стабільності, гідності та довіри до держави.

4. Забезпечення освітньої та інформаційної підтримки. Важливим напрямом удосконалення соціальної адаптації є забезпечення учасників бойових дій доступом до освіти. Необхідно впровадити спеціальні освітні програми у вищих навчальних закладах із гнучкими умовами навчання (дистанційними курсами), скороченими термінами навчання та пільговою оплатою. Варто створити державну платформу для онлайн-освіти ветеранів, що дозволить їм здобувати нові професійні навички без відриву від сім'ї.

Інформаційна підтримка також відіграє ключову роль. Ветерани повинні мати доступ до чіткої, актуальної та зрозумілої інформації про свої права, пільги, програми допомоги. Для цього слід популяризувати єдиний електронний портал «eВетеран», який об'єднає всі сервіси — від консультацій до подання документів онлайн. Це спростить комунікацію між ветеранами, державними структурами та громадами.

Не менш важливо підвищувати рівень громадської обізнаності щодо проблем ветеранів. Проведення освітніх кампаній, тематичних заходів у школах і

засобах масової інформації сприятиме формуванню поваги до захисників, подоланню стереотипів і розвитку культури підтримки ветеранів у суспільстві.

5. Розвиток партнерства між державою, громадами та громадськими організаціями. Ефективна соціальна адаптація учасників бойових дій можлива лише за умови тісної співпраці державних інституцій із громадським сектором. Необхідно розширювати роль ветеранських організацій у розробці та реалізації цільових програм підтримки. Громадські об'єднання можуть стати посередниками між учасниками бойових дій та владою, доносячи реальні потреби спільноти та сприяючи прийняттю рішень, заснованих на досвіді самих ветеранів.

Державні органи мають стимулювати створення центрів взаємодії ветеранів і громади, де надаватимуться послуги соціальної, юридичної та психологічної допомоги. Важливо налагодити прозоре фінансування громадських ініціатив, конкурсні програми підтримки ветеранських проектів і забезпечити регулярну звітність про результати їхньої діяльності.

Міжнародне партнерство також має велике значення. Співпраця з країнами НАТО, ЄС та іншими союзниками дозволить перейняти найкращі практики соціальної реінтеграції військовослужбовців, зокрема у сфері реабілітації, освіти, зайнятості та підтримки сімей. Такий підхід сприятиме створенню комплексної системи соціальної адаптації, що відповідає європейським стандартам.

6. Цифровізація соціальних послуг. Сучасні технології повинні стати дієвим інструментом у процесі соціальної адаптації ветеранів. Широке впровадження та популяризація електронних сервісів, таких як «єВетеран», дасть змогу об'єднати всі послуги в одному цифровому просторі, від оформлення документів і пільг до запису на реабілітацію чи консультацію. Це значно спростить доступ до допомоги та зменшить бюрократичне навантаження.

Необхідно забезпечити інтеграцію баз даних Міністерства у справах ветеранів, Пенсійного фонду, служби зайнятості та органів соціального захисту, що дозволить автоматично оновлювати інформацію та мінімізувати ризик дублювання. Важливо, щоб усі сервіси були доступні через мобільний застосунок і мали функцію онлайн-консультацій.

Крім того, слід розвивати цифрову грамотність ветеранів і членів їхніх родин. Проведення навчальних курсів і тренінгів допоможе ефективно користуватися електронними ресурсами, що особливо актуально для людей середнього та старшого віку. Це підвищить рівень самостійності учасників бойових дій та зменшить залежність від посередників.

7. Підтримка ветеранського спорту та дозвілля. Фізична активність є важливою складовою адаптації учасників бойових дій, тому розвиток ветеранського спорту має стати пріоритетом державної політики. Створення спортивних клубів, секцій і центрів адаптивного спорту сприятиме не лише фізичному відновленню, а й психологічній стабілізації та зміцненню соціальних контактів.

Необхідно підтримувати участь українських ветеранів у міжнародних спортивних змаганнях, таких як «Ігри нескорених», що сприяє популяризації ветеранського руху й утвердженню позитивного іміджу українського захисника. Місцеві громади можуть організовувати спортивні турніри, культурні фестивалі та сімейні заходи, що поєднують спорт і соціальну взаємодію.

Паралельно варто розвивати культурно-дозвільні програми, спрямовані на зміцнення психологічного стану учасників бойових дій: арттерапію, театральні студії, ветеранські простори відпочинку. Такі ініціативи допомагають ветеранам знайти новий сенс життя, реалізувати свої таланти та зменшити рівень соціальної ізоляції.

8. Розвиток ветеранського самоврядування. Ветеранська спільнота повинна мати реальний вплив на ухвалення рішень, що стосуються її життя. Доцільно запровадити дорадчі ради ветеранів при органах місцевого самоврядування, які братимуть участь у формуванні програм соціальної політики. Це підвищить ефективність управлінських рішень і забезпечить врахування реальних потреб спільноти.

Держава має сприяти розвитку ветеранських ініціатив: надавати гранти, майнову підтримку, приміщення для діяльності об'єднань. Самоврядування

ветеранів дозволяє формувати середовище довіри та взаємопідтримки, у якому самі учасники бойових дій допомагають одне одному в адаптації.

Крім того, розвиток ветеранського самоврядування сприятиме підвищенню громадянської активності ветеранів і їх залученню до життя громади. Це створює умови для інтеграції у суспільство не через допомогу «згори», а через власну участь у його розвитку.

9. Підтримка родин загиблих та зниклих безвісти. Особливої уваги потребує соціальна адаптація членів родин загиблих і зниклих безвісти захисників. Вони стикаються не лише з матеріальними труднощами, а й із важкими психологічними наслідками втрати. Держава має забезпечити для них системну психологічну підтримку, юридичну допомогу та індивідуальні програми соціального супроводу.

Необхідно розвивати мережу центрів підтримки сімей загиблих, де надаватимуться консультації, проводитимуться групові заняття, арттерапія, культурні заходи. Такі центри повинні діяти у кожній області, підпорядковуючись єдиному стандарту послуг.

Додатково варто запровадити програми освітніх і професійних грантів для дітей загиблих воїнів, пільги на навчання та оздоровлення. Підтримка цих сімей це не лише моральний обов'язок держави, а й важлива складова національної пам'яті та соціальної єдності.

Система соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їхніх сімей повинна стати багаторівневою, стійкою та орієнтованою на довготривалий результат. Запропоновані напрями вдосконалення, від психологічної допомоги до цифровізації послуг і розвитку ветеранського самоврядування, утворюють цілісну модель підтримки, яка враховує потреби кожної категорії ветеранів. Реалізація цих кроків потребує консолідації зусиль держави, громад, бізнесу та громадянського суспільства. Лише системна та людяна політика дозволить забезпечити гідну інтеграцію учасників бойових дій у суспільство й утвердити Україну як державу, що шанує своїх захисників.

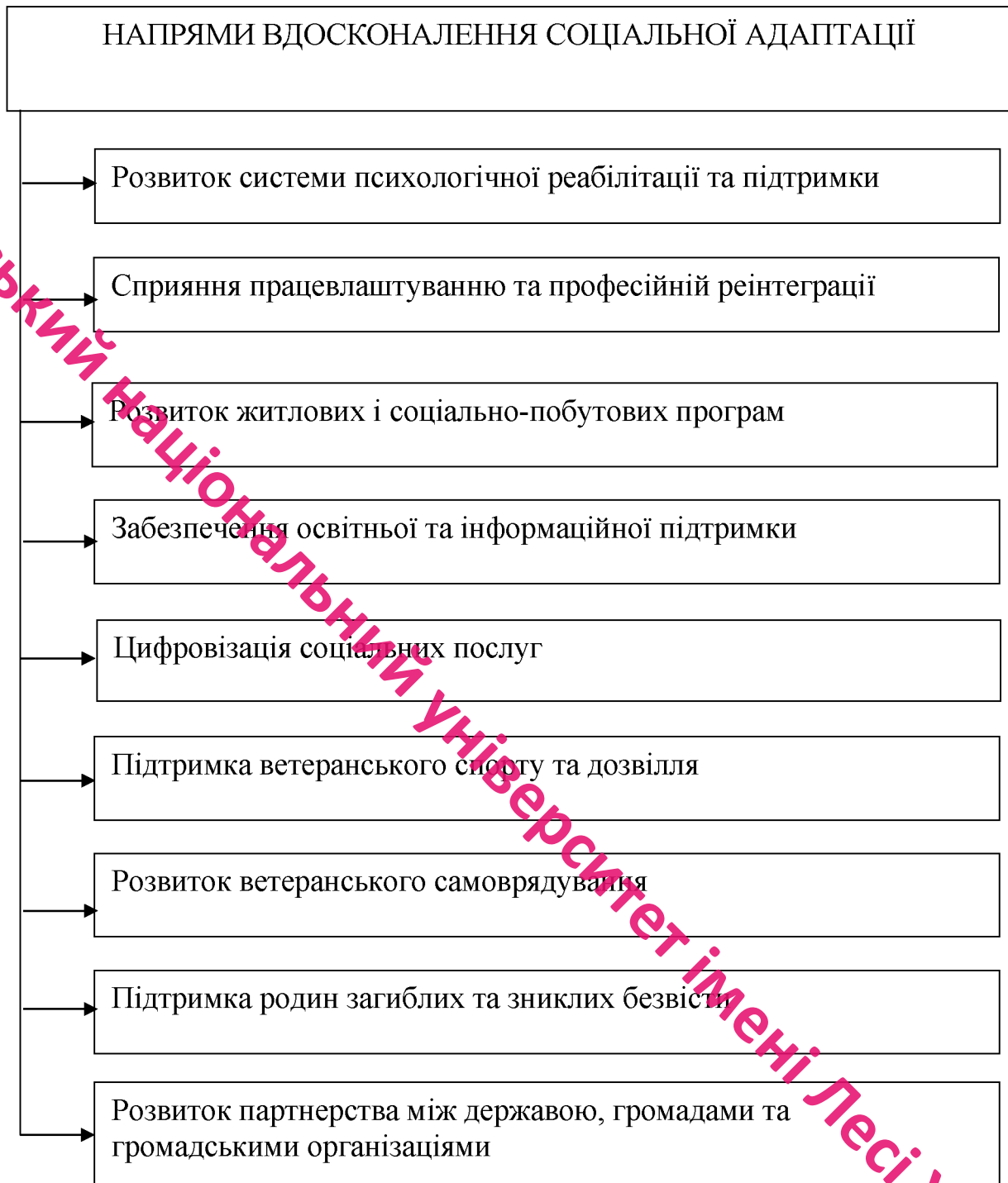

Рис. 2.2 – Напрями вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей в Україні та в Луцькій міській територіальній громаді ми сформуvalи наступні висновки та пропозиції:

Соціальна адаптація учасників бойових дій – це відновлення здатності учасників бойових дій та членів їх сімей ефективно функціонувати у суспільстві, долати наслідки стресу та травматичного досвіду війни. Вона передбачає формування нових життєвих стратегій, відновлення соціальних зв'язків і повернення до активної участі в громадському та трудовому житті.

Нормативно-правова база, що регулює процес соціальної адаптації учасників бойових дій та їхніх сімей, є доволі складною та багаторівневою. Вона охоплює закони України, постанови Кабінету Міністрів, а також накази Міністерства соціальної політики, Міністерства у справах ветеранів, Міністерства оборони та інших дотичних органів. Водночас процедура отримання статусу учасника бойових дій залишається надто складною і забюрократизованою: вона потребує значного часу та збору численних документів і довідок, частину з яких державні установи могли б формувати автоматично без залучення самого військовослужбовця.

Міжнародна практика свідчить, що успішна соціальна адаптація учасників бойових дій та членів їх сімей базується на комплексному підході, який поєднує медичну, психологічну, освітню й економічну допомогу. Ключову роль у цьому процесі відіграють взаємодія державних органів, участь громадських і волонтерських організацій, розбудова зручних інформаційних сервісів і підтримка ветеранських ініціатив. Україна, зважаючи на власний воєнний досвід, має можливість інтегрувати найуспішніші зарубіжні моделі у національну систему, формуючи цілісний механізм повернення захисників до активного суспільного життя.

За даними Єдиного державного реєстру ветеранів війни, оприлюдненими на Порталі відкритих даних, після 2022 року спостерігається стрімке збільшення

кількості осіб, які отримали статус учасника бойових дій. Так, у 2021 році цей статус мали 424990 громадян, тоді як у 2022 році їхня кількість зросла до 452196 осіб, що на 27206 більше (+6,4%). У 2023 році число УБД досягло 649843, тобто на 197 647 осіб більше, ніж роком раніше (+43,7%). Протягом 2024 року кількість ветеранів збільшилася до 980193 осіб, що свідчить про приріст на 330350 осіб (+50,8%). Станом на 1 жовтня 2025 року зафіксовано найвищий показник – 1 356 890 учасників бойових дій, що перевищує тогорічний рівень на 376 697 осіб (+38,4%) і більш ніж удвічі перевищує дані 2022 року (+200,1%).

Згідно з офіційною інформацією Луцької міської ради, у 2025 році фахівці Департаменту з питань ветеранської політики надали послуги 11 640 особам. Із них 7 700 ветеранів отримали консультаційну допомогу, а 3 940 скористалися різними видами соціальних послуг. Через «ХАБ ВЕТЕРАН» було опрацьовано 3 302 звернення від 424 ветеранів. Одним із пріоритетних напрямів діяльності залишалася матеріальна підтримка: 726 осіб отримали фінансову допомогу на лікування на суму 1 656 тис. грн, 93 військовослужбовці – одноразову виплату на загальну суму 1 395 тис. грн, а 421 мати загиблого чи зниклого безвісти захисника отримала адресну допомогу до Дня матері на 1 263 тис. грн.

Окрім того, впроваджуються місцеві цільові програми, спрямовані на підтримку учасників бойових дій і членів їхніх сімей. Зокрема, це: Комплексна програма соціальної підтримки ветеранів війни та членів їхніх сімей на 2024–2026 роки, Програма соціальної адаптації осіб з інвалідністю на 2024–2028 роки.

Нами запропоновано напрями вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей, а саме: розвиток житлових і соціально-побутових програм; забезпечення освітньої та інформаційної підтримки; розвиток партнерства між державою, громадами та громадськими організаціями; підтримка ветеранського спорту та дозвілля; розвиток ветеранського самоврядування; підтримка родин загиблих та зниклих безвісти; цифровізація соціальних послуг; розвиток системи психологічної реабілітації та підтримки; сприяння працевлаштуванню та професійній реінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алещенко В.І. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій. *Психологічний журнал*. 2022. № 8. С. 6-16. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.8.2022.258305>
2. Департамент соціальної політики Луцької міської ради. URL: <https://www.social.lutsk.ua> (дата звернення: 13.10.2025).
3. Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 № 214 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#n9> (дата звернення: 04.08.2025).
4. Дуля А., Спіріна Т. До питання реабілітації учасників бойових дій в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 2024. №1. С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.6>
5. Колосок А. М. Електронне урядування – шлях до формування соціально відповідальної держави. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 6 (168) С. 417-422. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/24038>
6. Колосок А. М. Соціальне партнерство: навчальний посібник. Луцьк: ФОП «Мажула», 2025. 196 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/28086>
7. Колосок А. М., Бичук І.О. Менеджмент соціальних послуг територіальної громади в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 3. С. 92-99. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.13>
8. Колосок А.М, Мельник О.М. Місцеві соціальні програми: стан та перспективи. *Ввічливість. Humanitas*. 2025. № 3. С. 207–215. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.3.26>
9. Колосок А.М., Белкіна-Ковальчук, О.В. Зарубіжний досвід соціального захисту населення. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 6. С. 65-71. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.10>

10. Колосок А.М., Мартинюк Т.А., Мельник О.М. Діджиталізація надання соціальних послуг. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 5. С. 134–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.17>
11. Колосок А.М., Мельник О.М. Соціальний захист пільгових категорій громадян. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 181-187. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.26>
12. Колосок А.М., Цимбалюк І.О. Соціальний захист ветеранів війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 187–196. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.26>
13. Куркова К.М., Луценко-Миськів Л.І. Соціальна адаптація військовослужбовців у післявоєнний період. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 309-316. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.43>
14. Леженко С.О., Майстренко К.М. Інструменти соціальної адаптації військовослужбовців: виклики та шляхи подолання в умовах війни. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 4. С. 42-48. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.4.6>
15. Луцька міська рада. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/> (дата звернення: 13.10.2025).
16. Мальований М. І., Улянич Ю. В. Зарубіжний досвід професійної та соціальної адаптації військових. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2023. № 3-4 (86-87). С. 38–47. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.3-4\(86-87\).2023.38-47](https://doi.org/10.33987/vsed.3-4(86-87).2023.38-47)
17. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/> (дата звернення: 11.10.2025).
18. Плахта І.В. Соціальна адаптація учасників бойових дій та членів їх сімей. *«Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення: Матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів»*. Волинський національний університет імені Лесі Українки, 14 травня 2025 р., Луцьк, 2025. С. 132-134. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/27835>

19. Повернись живим. URL: <https://savelife.in.ua/> (дата звернення: 11.10.2025).

20. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2025).

21. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг. Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.04.2024 № 175-Н / Міністерство соціальної політики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24#Text> (дата звернення: 18.09.2025).

22. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, та Державної спеціальної служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах. Наказ Міністерства оборони України від 09.12.2015 № 702 / Міністерство оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text> (дата звернення: 02.08.2025).

23. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 413 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF#n10> (дата звернення: 04.08.2025).

24. Про затвердження Порядку проведення комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.06.2022 № 663 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/663-2022-%D0%BF#n8> (дата звернення: 04.08.2025).

25. Про затвердження Типового договору про надання соціальних послуг. Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.12.2020 № 847 / Міністерство соціальної політики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0214-21#Text> (дата звернення: 04.08.2025).

26. Про правовий і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2011-12> (дата звернення: 04.08.2025).

27. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я. Закон України від 03.12.2020 № 1053-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (дата звернення: 04.08.2025).

28. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 02.08.2025).

29. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 31.10.2024).

30. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 31.10.2024).

31. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист. Закон України від 24.03.1998 № 203/98-ВР / Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text>

(дата

звернення: 04.08.2025).

32. Пшик-Ковальська О.О., Замулко І.В., Перун В.І. Виклики та перспективи соціально-професійної адаптації ветеранів в Україні: адміністративні механізми та управлінські рішення. *Економіка та суспільство*. 2025. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-110>

33. Цимбалюк І.О., Колосок А.М. Теоретичні основи соціально-економічної реінтеграції ветеранів у цивільне суспільство. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 2. С. 140–148. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.20>

34. Якимець В.М., Печибор, В.П., Вороненк, В.В., Якимец, В.В., Печиборщ О.В., Никоненко, А.В, Слабкий, Г.О. Гарантована психологічна допомога та реабілітація військовослужбовців – складова національної безпеки. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2023. № 3. 41–50. DOI: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.3.13435>

35. BUNDESWEHR. URL: <https://www.bundeswehr.de> (дата звернення: 28.07.2025).

36. Deutscher BundeswehrVerband. URL: <https://www.dbwv.de/> (дата звернення: 28.07.2025).

37. Georgian Center for Psychosocial and Medical Rehabilitation of Torture Victims. URL: <https://gcrt.ge/> (дата звернення: 26.07.2025).

38. International Classification of Diseases 11th Revision. URL: <https://icd.who.int/en/> (дата звернення: 18.09.2025).

39. Israel Ministry of Defense. URL: <https://www.mod.gov.il/en> (дата звернення: 24.07.2025).

40. Israel Trauma and Resiliency Center. URL: <https://www.natal.org.il/> (дата звернення: 24.07.2025).

41. L'Office national des combattants et des victimes de guerre. URL: <https://www.onac-vg.fr/> (дата звернення: 28.07.2025).

42. Make the Connection. URL: <https://www.maketheconnection.net/> (дата звернення: 22.07.2025).

43. Mazniev I., Bielousov Y., Luchechko Y., Rozbytskyi M., Kolosok A., Shepelenko S., Dziamulych M. Analysis of modern trends in labour market transformation in Ukraine. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14. issue 2. special XLIII. P. 138–142. URL: <https://doi.org/10.33543/j.140243.138142>
44. Ministère des Armées et des Anciens combattants. URL: <https://www.defense.gouv.fr/> (дата звернення: 28.07.2025).
45. National Center for PTSD. URL: <https://www.ptsd.va.gov/> (дата звернення: 18.09.2025).
46. State Service for Veterans Affairs. URL: <https://veterans.gov.ge/> (дата звернення: 26.07.2025).
47. Tragedy Assistance Program for Survivors. URL: <https://www.taps.org/> (дата звернення: 22.07.2025).
48. U.S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov> (дата звернення: 21.07.2025).
49. Veterans Transition Network. URL: <https://vtncanada.org/> (дата звернення: 28.07.2025).
50. Wounded Warrior Project. URL: <https://www.woundedwarriorproject.org/> (дата звернення: 22.07.2025).
51. Zahal Disabled Veterans Organization. URL: <https://zdvo.org/eng/#> (дата звернення: 24.07.2025).

ДОДАТКИ